

Sandu Manoliu — pedagog progresist și educator umanist

LAZAR ZAVASCHI

I

P E D A G O G U L

CONTINUATORUL LUI VASILE PETRI¹

După reîntregirea țării și neamului, în 1918, s-a resimțit nevoia acută de învățători, în toată țara. Urmașii grănicerilor năsăudeni și-au amintit de vechea lor preparandie, ale cărei cursuri încetaseră cu peste 50 de ani în urmă, și au hotărât să o reînființeze — evident, în condițiile și la nivelul vremii. Inițiativa a avut-o instituția **Fondurile grănicerești**, veche și generoasă ctitorie școlară năsăudeană, care susținuse și preparandia lui V. Petri. Și astfel, în 1923, ia ființă, în Năsăud, **Școala Normală de învățători**. La un an după deschiderea cursurilor, e numit la conducerea ei tânărul profesor moldovean, Sandu Manoliu.

1. Pentru cei ce nu cunosc istoria școlilor năsăudene, și pentru a putea fixa locul lui S. Manoliu în istoria pedagogiei ținuțului, notăm mai jos câteva date lămuritoare. — Năsăudul este un vechi centru românesc. În secolul al XVIII-lea, împărăteasa Maria Tereza, ca să-și apere granițele împărăției de invazia turcească, a înființat la hotarul din sudul monarhiei un sistem de graniță militară, alcătuit din 6 regimente de grăniceri. Regimentele își recrutau ostașii din rîndul locuitorilor din comunele situate pe graniță. În regiunea de graniță a Năsăudului, a luat ființă, la 1762, Regimentul II românesc de graniță cu sediul în Năsăud, ai cărui ostași erau recrutați dintre locuitorii din cele 44 comune grănicerești, cu centrul Năsăud. — Regimentul a existat pînă în 1851 (88 de ani), cînd a fost desființat.

În timpul existenței sale, ostașii lui au participat la toate războaiele duse de împărăție, acoperindu-se de glorie. Vitejia gră-

nicerilor năsăudeni a uimit pînă și pe Napoleon I, în lupta de la Areda Veneției. În schimbul obligațiilor militare pe care le avcau, grănicerii se bucurau de favoruri politice, economice și indeosebi culturale. Guvernul imperial trebuia să-și pregătească ostașii și subofițerii regimentului, precum și funcționarii din administrația militară și comunală (comunele erau administrate sub jurisdicție militară), din rîndul populației locale; a fost nevoit dar să înființeze și să susțină, în acest scop, mai întîi în Năsăud și apoi treptat și în celelalte comune, o serie de școli în limba română, astfel: o școală primară elementară la Năsăud, în 1766; trei școli primare „triviale”, la Năsăud, Maieru și Monor în 1770 (mai tîrziu, în aceste școli s-a introdus și limba germană ca obiect de studiu); o școală primară superioară, „normală”, la Năsăud, în care, pe lângă limba română se preda limba latină și germană, în 1770 (școala aceasta a avut la început 2, apoi 3 și mai pe urmă 4 clase supraprimare); un institut militar la Năsăud, în 1784, destinat a pregăti subofițeri. Aceste școli erau singurele școli românești, pe acele vremuri, în nordul Ardealului. Din ele s-au ridicat mulți cărturari români, dar marele lor merit este că au pregătit cei dintîi învățători ai satelor din ținutul graniței. Toate aceste școli aveau însă în vedere, în primul rînd, pregătirea de cadre militare și administrative pentru graniță; masa mare a țăranilor din ținut rămînea fără știință de carte. Pentru a remedia acest rău, fruntașii grănicerilor, inimoși și cu dragoste de neam, au făcut intervenții la Viena și au cerut învoierea de a înființa școli primare în toate comunele grănicerești. Fiind și în interesul guvernului acest lucru, aprobarea s-a obținut și astfel, între 1826—1830 iau ființă școli primare naționale, sătești, în toate comunele militarizate. Pe lângă ele iau ființă, treptat, și cursuri complimentare pentru adulți. Aceste școli urmau a fi întreținute din veniturile comunelor, nu din fondurile regimentului. Și astfel, nevoiașii grăniceri ai comunelor, și muntoase și sărace, din ținut, se angajau ca din sărăcia lor să întrețină și școala, să plătească și învățătorii și să cumpere și manuale elevilor.

Învățătorul Ion Marian, cea dintîi personalitate școlară proeminentă în graniță, a fost numit director al acestor școli primare naționale nou înființate în ținut. Din 1834 este și director al școlii normale din Năsăud. Învățători la aceste școli sătești au fost numiți la început absolvenții ai școlii normale (primare, superioare) și ai institutului militar. Cum aceștia însă n-aveau nici o pregătire pedagogică, luminatul și energicul învățător I. Marian, absolvent al Pedagogiumului din Lemberg, inițiază, deschide și conduce, cu aprobarea Vienei, un curs pedagogic preparandial (1837), destinat special pregătirii de învățători pentru școlile sătești. Cursul dura 6 luni și funcționa pe lângă școala normală din Năsăud, condusă tot de I. Marian. Erau chemați a-l frecventa, absolvenții mai buni ai școlii normale, care astfel după 6 luni de curs erau numiți învățători la școlile sătești. Cursul, reluat în ficcare an, a fost singura și cea dintîi instituție care a pregătit învățători pentru graniță, timp de aproape 20 de ani (1837—1856). Printre absolvenții de seamă ai cursului, a fost și pedagogul Vasile Petri.

În 1851 regimentul s-a desființat. „Fondurile lui însă, acumulate din averile regimentului (păduri, pămînturi, clădiri, bani) au rămas ca proprietate comună a ținutului grăniceresc. Inimoși și înțelepți, și gîndindu-se mai mult la viitorul copiilor lor, grăniceri, năsăudeni nu și-au împărțit între ei aceste fonduri — așa cum au făcut alte regimente, ci au hotărît să le administreze ca atare și să le destineze exclusiv unor scopuri și acțiuni cultu-

Profesor de pedagogie și psihologie, dar în același timp și istoric și filolog, sosit la Năsăud, cercetează cu interes locurile, oamenii și viața lor, trecutul istoric al ținutului, instituțiile — școlare mai ales, și găsește multe motive de apropiere între Moldova sa și Năsăud : istorie comună, limbă și obiceiuri asemănătoare, firea oamenilor — blândă și echilibrată, — toate argumente pentru o

rale, menite a ridica ținutul graniței. Astfel : fondul de „aprovizionare” l-au destinat înființării și susținerii, în continuare, de școli în Năsăud, iar cel de „îmbrăcăminte” — unui fond de burse. Din care să fie ajutați și susținuți în școli copiii descendenți de grăniceri”. Din aceste fonduri s-au înființat și susținut în Năsăud: **Gimnaziul (1863)**, unde a făcut școală și G. Coșbuc (devenit azi liceul „George Coșbuc”), vestita **Preparandie** a lui Vasile Petri (1859—1869) și altele ; și tot din ele s-au acordat sute și sute de burse elevilor și studenților merituoși, descendenți ai grănicerilor. După înființarea școlilor primare naționale în toate comunele grănicerești, s-a simțit tot mai acut lipsa de învățători. Cei pe care-i promova cursul preparandial de 6 luni al lui I. Marian erau prea puțini și aveau o insuficientă pregătire pedagogică. Se simțea dar nevoia unei instituții moderne de pregătire a învățătorilor. Și în urma demersurilor făcute la autorități, se încuviințează înființarea în Năsăud a unui **Institut preparandial**, care a funcționat între anii 1859—1869, tot pe lângă vechea școală normală ca și cursurile pedagogice ale lui I. Marian. Cursurile institutului durau 2 ani și erau organizate și funcționau după cele mai moderne cerințe pedagogice ale vremii. Școala normală îi servea institutului preparandial drept „școală de muștră” (de aplicație) în care preparanzii făceau practica pedagogică.

Vasile Petri (1833—1905), ales pedagog al Ardealului, profesor de pedagogie la acest institut, a fost cea de a doua mare personalitate școlară a Năsăudului. Descendent de grăniceri, ca și I. Marian, după școlile din Năsăud urmează cursurile Pedagogiului de la Praga, timp de 4 ani. Dobîndind o solidă pregătire pedagogică, avînd și alese aptitudini didactice, ajunge sufletul preparandiei și inițiatorul unei puternice mișcări pedagogice în Ardeal. În activitatea sa pedagogică, profesează concepțiile celor doi mari pedagogi care au dominat școala europeană pînă în primele decenii le secolului al XX-lea : H. Pestalozzi și Fr. Herbart. În școală a luptat pentru promovarea unui învățămînt metodic (lecție. metodă, plan, etc.). A editat manuale didactice și a scos reviste pedagogice : **Magazinul pedagogic**, **Școala practică**, **Școala română**, în care este vădită aceeași preocupare pentru formarea măiestriei didactice a învățătorului. Școala organizată și îndrumată de el — institutul —, era ea însăși un model de urmat pentru preparanzi. Pedagogul V. Gr. Borgovanu, fost elev al lui V. Petri la Năsăud, își amintește : „După experiența mea de azi (1907) pot spune sincer că preparandia lui Petri era superioară școlilor normale de învățători de azi, în ceea ce privește pregătirea specială pedagogică a elevilor” (citat de S. Manoliu în **Icoana unei școli.**., pag. 170). În cealaltă latură a activității lui, în afara clasei, V. Petri s-a manifestat ca un aprig luptător pentru ridicarea materială și culturală a graniței, prin școli. În 1869, odată cu plecarea preparandiei la Gherla, activitatea de pregătire a învățătorilor în Năsăud se întreprinde, pînă în 1923, cînd firul se reia, prin înființarea Școlii normale de învățători (actualul liceu pedagogic), al cărui director și profesor de pedagogie, între 1924—1929, a fost Sandu Manoliu, cea de a treia mare personalitate școlară a Năsăudului.

ușoară naturalizare și identificare a sa cu istoria și oamenii locurilor adoptive.²

Așezat în fruntea școlii, și-a dat seama că e pus să ducă mai departe activitatea preparandială inițiată de I. Marian și continuată de V. Petri; a înțeles că munca pe care o va întreprinde va trebui să se integreze năzuințelor istorice ale localnicilor grăniceri: de ridicare a satelor. Știa de asemenea că majoritatea copiilor din școala sa sînt descendenți de grăniceri și că trebuie să-i crească în spiritul moralei lor tradiționale: omenie, dragoste de muncă și de tradițiile lor strămoșești. Aceasta-i opera pe care au făcut-o înaintașii, și el trebuia să continue munca lor.

Deși n-a fost nășăudean și grănicer prin naștere, și-a înțeles de la început sarcina ce i s-a încredințat și a reușit s-o ducă la bun sfîrșit, în chip strălucit.

După înfățișarea activității lui Vasile Petri,³ S. Manoliu comentează: „În toate aceste strădanii (ale lui V. Petri și ale altor grăniceri) se vede o singură dorință: „Granița și ținutul românesc să se ridice materialicește și culturalicește cît mai sus și cît mai înfloritor“ — iar subsolul adaugă: și astăzi nășăudenii cu suflet adevărat luptă pentru același ideal, bucurîndu-se la orice ridicare a Nășăudului cultural“.

S. Manoliu s-a considerat „un nășăudean cu suflet adevărat“ și a înțeles să lupte pentru același ideal ca și V. Petri, de aceea îl considerăm un urmaș și continuator al său. Prin întreaga sa activitate de director și profesor de pedagogie la școala normală, în cei de abia 5 ani (1924—1929) cît a funcționat, a desfășurat o muncă pedagogică și educativă ce-l situează la înălțimea înaintașilor săi. De aceea, cu el se adaugă cea de a treia mare personalitate la tripticul pedagogilor nășăudeni: **Ion Marian — Vasile Petri — Sandu Manoliu.**

PENTRU O PEDAGOGIE ROMÂNEASCĂ

În prefața anuarului său, scos în 1930, Sandu Manoliu își înfățișează concepția pedagogică care i-a orientat munca educativă desfășurată la conducerea școlii normale. La baza acestei concepții stă ideea necesității de a înfăptui în școală o **pedagogie românească** „în înțelesul unei educații făcute în spiritul și conform cu aptitudinile, cerințele și nevoile specifice ale poporului românesc“.⁴ Argumente pedagogice pentru acest „punct de vedere“, sînt :1. „Deosebit de individualitatea specifică fiecărui vlăstar, copiii din diferite regiuni, avînd cercul lor de reprezentări, aptitudini și pre-

2. A se vedea căldura și entuziasmul cu care înfățișează el viața și munca oamenilor de seamă ai graniței, în „Icoana unei școli...“.

3. În studiul „Un ales reprezentant al pedagogiei ardeleni: V. Petri“ din „Icoana unei școli“ pag. 169.

4. SANDU MANOLIU, „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, pg. 12.

ocupări, nu putem proceda uniform cu ei (s.n.) ; 2. — „însușirile, lipsurile și griile poporului românesc variază după ținut și regiune. Iar necunoașterea sau călcarea acestor trăsături și cerințe locale, duc la artificialitate, fie la înnăbușirea unui neam în dezvoltare“.⁵ Încât vor trebui întreprinse temeinice și variate cercetări locale, pentru cunoașterea specificului locului și regiunii — premiză pedagogică necesară, de la care să se pornească în acțiunea instructiv-educativă din școală. „Cercul de preocupări să izvorască și să se refere mai mult la viața și sfera de activitate locală. Osebit de aceasta, prețuirea comorilor locale e o datorie care servește ca un îndemn pentru fiecare intelectual de a încuraja, în orice colț al țării, asemenea preocupări și manifestări culturale regionale“.⁶

Nu trebuie să avem reticențe față de acest **regionalism cultural**, spune S. Manoliu, căci aceste manifestări asigură înflorirea ținutului. „Sinteza uriașă a culturii unui popor, avînd ca bază de creație năzuința și forța creatoare, vor izvorî din plămădeala sau mănunchiul feluritelor însușiri și manifestări culturale de-a lungul și latul țării. Geniul reprezentativ al culturii unui popor încarnează viu această sinteză uriașă. Cazul lui Eminescu este tipic“.⁷

Ideea aceasta a unei pedagogii românești era, de altfel, în spiritul vremii. Militau pentru ea pedagogi români de renume : S. Mehedinți, D. Gusti, Stanciu Stoian, I. C. Petrescu, etc.

S. Mehedinți, prin lucrările sale : „Școala poporului“, „Altă creștere“, „Coordonate etnografice : civilizație și cultură“, „Școala muncii“, repudiază pedagogia de împrumut de peste hotare, care nu ni se potrivește, și postulează o pedagogie care să țină seama de învățăturile pe care ni le dă etnografia ; să lupte pentru a păstra poporului ființa lui originală și a-l promova numai pe linia acestei originalități.

Dar această originalitate etnografică, pentru a putea fi promovată, trebuia mai întîi cunoscută. Sarcina cunoașterii ei și-o lua contemporanul lui S. Mehedinți — sociologul D. Gusti, care împreună cu Institutul de sociologie al Universității din București pe care-l conducea, și inaugurînd **metoda monografiei sociologice**, a întreprins în țară cercetări sociologice ale căror rezultate ofereau un material științific de mare valoare pentru elaborarea unei pedagogii românești.

Monografia sociologică îmbrățișează realitatea socială studiată — satul, — din toate punctele de vedere, iar rezultatele acestui studiu vor fi utilizate la adaptarea acțiunii educative a școlii la realitatea studiată. „Școala, zice profesorul D. Gusti, nu poate fi o instituție cu totul străină de mediul înconjurător, întrucît ea se

5. Ibid., Op. cit., pg. 12.

6. Ibid., Op. cit., pg. 11.

7. Ibid., Op. cit., pg. 11.

adresează unei realități cu totul precise, pregătind prin mijloace locale, care-i stau la îndemână, pentru o viață socială completă“.⁸

„Pedagogia individualistă, adaugă Stanciu Stoian, cerea în primul rând studierea sufletului copilului, și pe baza psihologiei infantile trăgea concluzii pentru educație. Drumul acesta, desigur, nu va fi niciodată cu totul abandonat; dar el trebuie completat. Trebuie să se pornească nu numai de la copil ca realitate psihică individuală ci și de la partea socială a vieții lui sufletești precum și, mai ales, de la viața socială ca o realitate înconjurătoare în mijlocul căreia el se dezvoltă. Într-un fel, mediul acesta de viață obștească formează și explică formarea personalității umane“ (s.n.).⁹

Avînd ca punct de plecare ideile pedagogice ale lui S. Mehedinți și D. Gusti, precum și instrumentul de cercetare sociologică pus la punct de D. Gusti — monografia sociologică, — în primele trei decenii ale veacului nostru s-a afirmat în pedagogia românească **curentul regionalismului și localismului educativ**, ai cărui teoreticieni au fost I.C. Petrescu, Stanciu Stoian și Apostol Culea. Și ei doreau să înfăptuiască o pedagogie care să plece de la realitățile social-economice ale poporului nostru. Argumentele erau aceleași: „O legătură a cetățeanului român cu gîlia strămoșească nu se poate realiza decît prin cunoașterea temeinică și prin iubirea urmelor concrete lăsate de generațiile trecute în localitatea și regiunea în care trăiește. Numai o legătură strînsă cu natura și cultura locală poate stimula forțele creatoare ale tinerei generații. Și acest țel, pe care școala trebuie să-l urmărească, nu-l poate atinge decît printr-o educație regională“.¹⁰

Aplicarea în practica școlară a acestor idei nu s-a făcut decît sporadic și parțial. Totuși S. Manoliu le-a îmbrățișat și a lucrat în spiritul lor; — ce-i drept însă, în **spiritul, nu în litera lor**, căci ele nu pătrunseseră nici în legislația școlară, nici în programă“.¹¹

Se înscrie pe această linie, în primul rând, valoroasa sa muncă de cercetător al unor fenomene de cultură locală, ca acelea ale căror rezultate le-a publicat în „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, partea I, „Istorică“. Cercetările sale de aici cuprind, în primul rând viața și activitatea unor oameni aleși ai Năsăudului: **Vasile Petri**, grănicer, profesor de pedagogie, sufletul vechii preparandii din Năsăud — cea dintîi școală de formare de învățători pentru Graniță („Un ales reprezentant al pedagogiei ardeleni); **Solomon Haliță**, grănicer și el, profesor de pedagogie la Galați și Bîrlad, și mîna dreaptă a lui Spiru Haret; unul din inițiatorii înființării școlii normale, susținătorul ei toată viața și donatorul, către această școală, a întregii sale biblioteci („Un om și o energie: Solomon Haliță“); **G. Coșbuc**, marele grănicer care a

8. D. GUSTI, *Sociologia militans*, pg. 82.

9. STANCIU STOIAN, *Din problemele localismului educativ*, pg. 24.

10. I.C. PETRESCU, „Regionalism educativ“, pg. 68—69.

11. Este necesar a se menționa că „Regionalismul educativ“ a lui I.C. Petrescu a apărut în 1931. iar „Din problemele localismului educativ“ a lui Stanciu Stoian, în 1932 — deci atunci cînd Sandu Manoliu nu mai era. Însemnează că el s-a pus de acord cu privire la aceste orientări educative cu mai vechii: S. Mehedinți și D. Gusti.

învățat școală tocmai în localul în care funcționa sub S. Manoliu școala de aplicație („Obîrșia și spița neamului Coșbuc“). A mai cercetat trecutul și activitatea școlilor nășăudene : — „Din zilele grele ale preparandiei“ ; „Încercări pentru aducerea preparandiei la Nășăud“ ; „Noua școală normală“.

Partea „Istorică“ mai cuprinde și alte colaborări, ale unor aleși intelectuali grăniceri din Nășăud, astfel : V. Bichigean : „Nășăudul, centru școlar ; Virgil Șotropa : „Vechea preparandie nășăudeană“ . În această ordine de preocupări S. Manoliu scrie studiul „Nășăudul și viața lui“, care deschide „Istorică“.

Preocuparea de „scormonire a trecutului și a tot ceea ce interesează viața străvechiului ținut nășăudean“ (S.M.) e veche la Nășăud. Aici apare, încă din 1924, revista istorică și culturală „Arhiva someșană“, care are tocmai această preocupare. S. Manoliu n-a făcut decît să se integreze, prin cercetările sale, tradiției locale, evident, nu atît cu intenții și preocupări de istoric, cît cu acelea de pedagog.

Trebuie făcută aici o remarcă, privind stilul și tehnica muncii științifice a cercetărilor făcute de S. Manoliu, atît în studiile de istorie și cultură locală, cît și în acelea privind istoria pedagogiei ținutului. Ceea ce uimește citind aceste lucrări ale sale, este bogăția documentării bibliografice. În unele cazuri, enumerarea titlurilor de la subsolul paginii are o extindere mai mare decît textul de deasupra. De pildă, la istoria Regimentului II de graniță, sînt indicate 18 titluri bibliografice ; la studiul privind istoria Nășăudului — 16 ; la istoria relațiilor Nășăudului cu Moldova — 11 ; pentru înfățișarea vieții lui V. Petri, bibliografia e împărțită în 5 grupe de surse : indicații autobiografice, indicații bibliografice, acte. etc. Bibliografia cercetată și indicată de el epuizează, literalmente, bibliografia existentă a problemei.

E ușor de imaginat cîte sute de ore va fi inspirat el praful de prin arhive și biblioteci, și cîtă energie a risipit din sănătatea lui puțină, pentru a scoate la iveală un adevăr, pentru a oferi generațiilor viitoare un argument de mîndrie națională, și pentru a ne da tuturor un exemplu de onestitate științifică. Dimensiunea și valoarea muncii sale de cercetător al istoriei culturii locale nu poate fi apreciată decît prin prisma convingerii sale adînci că munca sa se aliniază acelelea a înaintașilor localnici pe care i-a cercetat și studiat, întru ridicarea generațiilor de urmași.

Toate aceste cercetări, destinate a pune în lumină „comorile locale“ cum le spunea el, demonstrează contribuția Nășăudului la cultura națională și oferă tinerelor generații ale ținutului exemple de urmat, motive de mîndrie cu înaintașii — și în ultima analiză, lecție de patriotism.

Cu această „Istorică“ a sa, S. Manoliu a contribuit cu o admirabilă pagină la scrierea istoriei pedagogiei Nășăudului și totodată, indirect, la scrierea unei alte pagini, de pedagogie românească, avînd semnificație de îndemn : — să ne cunoaștem comorile locale!

În școală, cu elevii, a inițiat și o muncă de educare și instruire în acest sens : prin anii 1928—29, ca să ne dezvolte gustul și interesul pentru cercetarea și cunoașterea realităților sociale locale, în vederea ajustării școlii la realitățile satului, — și pentru a ne iniția în cercetarea sociologică — monografică, a elaborat un chestionar de cercetare a satului nostru, destinat a orienta investigația învățătorului către aspecte de interes pedagogic, educativ și școlar.¹² Ni l-a dat tuturor, ne-a explicat importanța muncii noastre, ne-a dat indicații privind tehnica cercetării și ne-a cerut ca în vacanța de vară să-l completăm. Din completarea datelor chestionarului, rezulta o **monografie pedagogică a satului** în care ne-am născut, punându-se în evidență contribuția factorilor de mediu (economic, biologic și igienic, socio-cultural și școlar), cu influență educativă asupra copilului. Chestionarul ne îndruma să fim atenți în deosebi la problemele cu tangență pedagogică : cum e privită școala de către săteni ; eficiența ei în complexul realităților social-economice ale satului ; frecvența elevilor ; cum sînt priviți învățătorii de către săteni ; ce activitate desfășoară ei (școlară și extrașcolară) ; ce probleme social-educative nu sînt rezolvate în sat și ce-ar trebui să se facă în acest sens ; ce-aș face eu, în școală și în sat, dacă aș ajunge învățător în satul meu?

Ne-am antrenat în această muncă nouă cu o firească stîngăcie și fără îndoială că rezultatele cercetărilor noastre n-au fost cele mai rugoros științifice ; dar prin munca aceasta, interesantă și cu totul nouă pentru noi, ne-am însușit o nouă optică asupra satului natal. Ne-am dat seama că satul copilăriei noastre, cu lumea lui nesfîrșită de bucurii și minuni, poate deveni obiect de cercetare științifică. Coborîndu-l din „*horizontul misterelor*“ (Blaga), am încercat să ne apropiem de el cu alți ochi și să-l privim prin prisma indicațiilor din chestionar.

Am citit în clasă multe din aceste monografii ale noastre și le-am discutat împreună cu profesorul. Și am descoperit, spre uimirea noastră, că lumea satelor, cu problemele și realitățile ei, variază de la o regiune la alta. Am aflat cît de mult se deosebesc realitățile satelor din Oltenia ori Muntenia, de cele din Ardeal, ori mai aproape, de cele din județul nostru. Ne-am dat seama că satul nostru, pe lîngă lumini, are și umbre ; are și răni ce trebuiesc vindecate. Îndrumați de profesor, am ajuns să vedem adevărată nevoia adaptării muncii pedagogice la specificul locului și regiunii ; ne-am convins de justetea tezei pentru care milita el, că avem nevoie de o pedagogie croită pe măsura nevoilor și realităților noastre, nu împrumutată de la străini — o pedagogie românească.

Extinzînd munca noastră de proaspeți și entuziaști sociologi, am adunat și adus din toate ținuturile de pe unde ne-a adunat școala, costume naționale și obiecte de uz casnic ; am cules folclor :

12. Un astfel de chestionar a elaborat și Stanciu Stoian, pe care l-a publicat în „*Din problemele localismului educativ*“ ; a apărut însă deabia în 1932, deci la 3 ani după cel al lui S. Manoliu.

basme, legende locale, proverbe și zicale, poezii și cântece, descrierea obiceiurilor locale, etc. și am înjghebat la școală un mic muzeu etnografic.

Importanța de studiu deosebită dădea S. Manoliu pedagogiei și educației populare, practică de săteni. Ne cerea să cercetăm și ne îndruma să descoperim concepția pedagogică și procedeele educative practicate în educația în familie, cu rezultate atât de remarcabile în creșterea copiilor : omenie, decență, bun-simț, hărnicie, caracter. În multe din lucrările noastre, date ca temă pentru acasă, ni se cerea să descoperim sensuri pedagogice în folclorul local : proverbe, zicători, maxime. Nu neglijam a ne preocupa și de greșelile educative de la sat ; o temă permanentă de discuție la orele noastre, era aceea a ingnoraței și a analfabestimului la sate.

Li se poate acorda valoare de cunoaștere sociologică și de pedagogie românească și nenumăratelor deplasări în propaganda culturală, făcute cu elevii școlii în aproape toate comunele din județ, unde, pe lângă acțiunea de culturalizare, ei au cunoscut nemijlocit o mulțime de aspecte social-economice și pedagogice ale satelor vizitate. Pot fi de asemenea apreciate la cota aceluiași valori, excursiile în satele și la casele memoriale ale lui Coșbuc, Rebreanu, Ion Pop Reteganu — prilej cu care elevii au cunoscut alte realități cu semnificație etnografică, sociologică și pedagogică.

Toată munca desfășurată de S. Manoliu în această direcție a constituit pentru noi o lecție de pedagogie socială și de sociologie pedagogică, nescrisă în programă, dar cu atât mai valoroasă.

Orientarea sa către o pedagogie socială se vede și dintr-o observație pe care o face la un carnet școlar, apărut în preajma anului 1930 : „Carnetul are multe mici lacune și cursuri, dintre care spicuiem : mediul fizic, economic și moral al satului, avînd o influență de multe ori covîrșitoare asupra formației sufletești a copilului, trebuia indicat. Sociologia nu e o știință în vînt”.¹³

S. Manoliu detesta „străinismul în pedagogie” cum îl numea el, și s-a devotat în toți anii cît a servit ca profesor și director, ideii de a înfăptui o pedagogie românească.

EDUCAȚIA — SCOP, INSTRUCȚIA — MIJLOC !

Formularea din titlu este herbartiană și reprezintă axa didacticei adoptată oficial în școala și pedagogia românească, între cele două războaie. A fost adoptată și de S. Manoliu, dar cu un remarcabil și curajos spirit critic față de deformările la care ajunsese.

Dacă el îmbrățișa cu convingere ideea caracterului educativ al învățămîntului, respingea degenerările în „învățămîntul papagalicesc” cum îl numea el, în care termenii imperativului herbartian își schimbaseră ordinea și locul : în loc ca instrucția să rămîna mijloc de formare și de educare, practica din școala vremii punea mai

13. S. MANOLIU, Op. cit., pg. 484.

mult preț pe cantitatea de cunoștințe. Dovadă programele școlare, prea încărcate. dovadă „sistemul notărilor catalogare pe obiecte, unde se apreciază numai cunoștințele înmagazinate, ca borcanele la spițerie”.¹⁴

S. Manoliu afirma cu toate prilejurile primatul educației asupra instrucției. Cunoștințele în sine, zicea el, fără priceperea de a le ști folosi la nevoile practice, și mai cu seamă, lipsite de virtutea de a antrena, în asimilarea lor, dezvoltarea proceselor psihice, morale mai ales. sînt lipsite de valoare. Dacă instrucția nu poate contribui la formarea personalității morale a elevului, nu justifică efortul școlii de a o face. Or, practica școlară a deplasat accentul de pe educație pe instrucție, separîndu-le. Latura educativă e ignorată; elevilor li se cere să aibă doar cunoștințe, evaluate cantitativ în catalog. Nota, expresie aritmetică a acestei cantități, nu cuprinde și nu dă nici o indicație asupra personalității elevului: interese, aspirații, aptitudini, caracter. Ea nu este și nu poate fi un diagnostic al întregii personalități a elevului, cum ar fi de dorit — și mai cu seamă, nu dă nici o indicație privind posibilitățile de dezvoltare viitoare a examinatului; n-are nici valoare prognostică. Iată de ce repudia el notele și cataloagele, considerîndu-le o denaturare tipică a herbertianismului și a imperativului pedagogic formulat de creatorul lui.

Orientarea sa către o pedagogie socială, de care am mai făcut mențiune, și care pleca de la studierea mediului social în care trăia copilul, nu l-a împiedicat să aprecieze și valoarea unei pedagogii experimentale, care pleca de la altă realitate ce trebuia studiată: copilul. Așa se face că, la apariția „carnetului școlar” menționat, alcătuit de un alt pedagog al vremii, D. Theodosiu, se bucura sincer fiindcă, pare-se, carnetul era un fel de fișă psiho-pedagogică care „încearca să oglindească, fizicește și sufletește, puterile, însușirile, aptitudinile și evoluția fiecărui copil, an de an”, — informații „de cea mai mare utilitate pentru cunoașterea adevărată a copilului și a tînărului, în vederea orientării profesionale nimerite”.¹⁵

„Este, scrie el în notițele asupra carnetului amintit, vrednică de toată lauda încercarea de a sfărîma inerta rutină a practicii cataloagelor școlare. Adevărate rebusuri, cataloagele școlare, cu notările lor „precise” matematice, — după aritmetica de valori a fiecărui profesor —, sînt parcă anume făcute pentru a ignora și devia cunoașterea adevărată a însușirilor unui individ, a vocațiunii și posibilităților sale viitoare”.¹⁶ El visa dar, înlocuirea cataloagelor și matricolelor, cu o fișă psiho-pedagogică, care pe lîngă diagnosticarea științifică și obiectivă a nivelului de dezvoltare psihică a copilului, să dea indicații asupra particularităților individuale și asupra posibilităților sale de dezvoltare în viitor. Să recunoaștem că aceasta este o idee îndrăzneată, de pedagog vizionar, — care de

14. Ibid., Op. cit., pg. 12.

15. S. MANOLIU, op. cit., pg. 483.

16. Ibid., op. cit., pg. 483.

abia în zilele noastre începe să prindă teren și să fie îmbrățișată în unele țări.

Deși conștient cu această atitudine teoretică față de cataloage, S. Manoliu le-a menținut totuși în școală, fiindcă erau obligatorii ; personal însă le-a redus simțitor funcția. El nu nota în cursul trimestrelor decît extrem de rar. Înlocuise notările cu observarea curentă, zilnică a elevilor săi, în toate manifestările lor ; iar media trimestrială pe care o punea, condensa în sine sinteza evaluărilor sale pe toate dimensiunile psihice avute în vedere. Ea reprezenta un coeficient de personalitate cu valențe multiple : cunoștințe, gîndire, motivație, stil de muncă intelectuală, aptitudini creatoare, caracter, etc. Era un indicator cu care îți găseai singur rangul în baremul clasei.

Obsevera lui, în activitățile de clasă, ne urmărea îndeosebi la elaborarea lucrărilor scrise și în discutarea lor. Pentru că S. Manoliu avea obiceiul ca după fiecare lecție de limba română, pedagogie ori psihologie, să ne dea pentru acasă o lucrare scrisă aplicativă, cu subiect legat de tema lecției tratate în oră. Subiectele erau variate și urmăreau nu atît fixarea cunoștințelor, cum se practică de obicei, cît exploatarea capacității noastre de a le adînci și de a opera cu ele în situații indicate de subiectul lucrării. Tratînd aceste subiecte, adeseori eram puși să rezolvăm situații cu semnificații etice, pedagogice ori de psihologie ; să luăm atitudini, să emitem păreri, să participăm adică postural la aceste situații. Or, toată această conduită mentală și afectivă, mărturisită de noi cu naivitate în lucrări, dădea profesorului prețioase indicații referitoare la profilul nostru psihic.

La sfîrșitul trimestrului ne aduna caietele, le ducea cu sine acasă și le citea. Presupun că-i făcea plăcere să le citească. Din curiozitate de psiholog. Cîte caiete, tot atîtea individualități, tot atîtea moduri de a gîndi și înțelege lucrurile, de a rezolva situațiile date. Lucrările noastre deveneau pentru pedagogul care vroia să ne cunoască, documente de atestare a diferitelor variabile psihice ; adevărate teste de personalitate. De aceea ne și nota, aceste caiete. Din ele culegea și informații privind eficiența lecțiilor sale : își dădea seama ce știm, cît știm, cum știm, și mai cu seamă cum știm aplica, asocia, integra cunoștințele dobîndite într-un sistem.

Cînd ne rămînea suficient timp în oră, cîte un elev era chemat să-și citească lucrarea în fața clasei. Pentru noi aceste lecturi erau un un prilej de a ne asculta și cunoaște reciproc, de a ne compara unii cu alții ; pentru profesor, prilej de a ne cunoaște și mai bine particularitățile individuale, după felul de a ne manifesta în participarea la discuții. Și astfel, S. Manoliu ajunge să ne și cunoască, și să afle și ce știm. Din toate aceste observații curente el își făcea despre fiecare dintre noi o imagine corectă și completă. La sfîrșitul trimestrului ne putea pune în catalog nota care ne evalua exact ; și nu greșea niciodată.

El încerca să ne cunoască, să ne urmărească evoluția, formarea personalității și pregătirea profesională ; și nota în catalog putea valora ceva doar în măsura în care dădea indicații asupra tuturor acestor aspecte. Și-apoi, el nu urmărea să ne cadă, să ne elimine prin corigență ori repențenie, situație în care notele obținute pot hotărî situația elevului ; el voia să ne formeze pe toți învățători buni, și în această perspectivă nota nu avea prea mari rosturi.

Pentru a face și pe părinții elevilor atenți la primatul educației, și pentru a-i ține la curent cu acest aspect al dezvoltării copilului, S. Manoliu obișnuia să trimită părinților, acasă, la fiecare sfârșit de trimestru și de an, o **Situație școlară**, cu notele obținute. În dreapta rubricii cu note, foaia avea un spațiu larg, gol, „observații”. În acest spațiu făcea el o scurtă caracterizare privind aspectul educațional al elevului ; o informație care pentru părinți era mai edificatoare decît notele.

Uneori, rareori, ne punea notă în catalog și în oră. Nota dată însă nu ne era comunicată. Era o informație pentru el, nu pentru noi. Grijă noastră era să citim ce ni se cerea, să facem ce ni se indica, pentru că nota lui cuprindea toate aceste aspecte. În practica lui didactică, nota avea rosturi formative.

Pe lângă rosturile arătate, lucrurile scrise practicate la disciplinele lui S. Manoliu, au avut și alte consecințe pozitive asupra pregătirii noastre : însușirea unui limbaj literar, formarea unui stil și a unei ușurințe de exprimare în scris, deprinderea unei ortografii corecte.

Și încă un procedeu didactic prețios la S. Manoliu : după ce ne citea lucrările, își făcea observațiile în scris, la sfârșitul caietului : cu creion roșu, scrise în diagonala paginii. Ele se refereau și la conținut, stil, limbă, estetică, ortografie, dar mai cu seamă la trăsăturile noastre de personalitate, pe care le descifra din reacțiile, atitudinile și părerile mărturisite. Făcea aprecieri și asupra **aptitudinilor** ce ni se ghiceau, asupra progreselor realizate, asupra lipsurilor ce mai aveam, — în general asupra stadiului de formare educativă în care ne găseam.

Admirabil procedeu ! Cîtă importanță dădeam noi acestor observații ! Cît de mult ne afectau ! Le citeam și răsceam, le adînceam înțelesul, medităm asupra lor și le purtam în minte tot timpul : ele deveneau un adevărat sistem de referințe pentru întreaga noastră activitate școlară. Și azi îmi amintesc de unele din observațiile pe care mi le-a făcut pe caiet acum 45 de ani ! Se poate găsi un mai minunat procedeu de educație prin instrucție ?

Încă un amănunt care ilustrează prioritatea pe care o acorda S. Manoliu educației. Noi n-aveam manuale de psihologie și pedagogie. Apăruse într-o vreme un manual de pedagogie, o traducere, editată de Casa Școalelor, dar n-au ajuns în clasa noastră decît 3—4 exemplare, pe care de altfel nu le citea nimeni. S. Manoliu nici nu

ne cerea acest lucru. Manualul era greoi, nesistematic, inaccesibil. Noi ascultam prelegerile profesorului, ne copiam în caiete schemele pe care ni le făcea la tablă, elaboram regulat lucrările scrise pe care ni le dădea și citeam bibliografia indicată în lecție. Învățarea la el nu însemna memorare, ci înțelegere, convingere și priceperea de a aplica cele însușite în practica pedagogică. Nici n-aveam de altfel ce memora. Schema pe care ne-o dădea era destinată înțelegerii, nu memorării. Și **învățare**, la el, mai însemna ceva : dragostea de carte, interesul pentru probleme, deprinderea de a căuta în bibliotecă.

S. Manoliu a fost nevoit să adopte în școala sa didactică oficială, adică didactica neoherbartiană, așa cum ne-au transmis-o urmașii lui Herbart, T. Ziller și W. Rein. Manualele noastre oficiale de metodică și didactică, aprobate de minister, erau alcătuite după modelul lor. Firească ar fi fost dar, ca el să ne învețe această didactică aidoma și pe noi. S. Manoliu însă era împotriva oricărui șablonism metodic. A acceptat drept firească necesitatea păstrării unor momente succesive în lecție, pentru că ele erau motivate de logica formării cunoștințelor la elevi și de psihologia învățării ; dar el lăsa elevilor practicanți, la practica pedagogică, libertatea de a avea inițiativa creatoare, de a se abate de la șablonul herbartian, în funcție de obiectul la care se făcea lecția, de subiect, de clasă, tipul lecției. Totul era să se poată motiva pedagogic inițiativa. Orice lecție, ne spunea el, trebuie să-și propună să transmită și cunoștințe, dar să contribuie și la formarea elevului. Metodica lecției urmează dar să fie suplă și să se adapteze lecției de predat, pentru a îndeplini ambele obiective. **Încît, principiul didactic trebuie formulat astfel : metoda în funcție de lecție, nu orice lecție după aceeași metodă !**

În ceea ce privește cunoștințele de transmis, S. Manoliu pretindea practicanților câteva lucruri pe care el le considera de o importanță deosebită : lecția să comunice lucruri **esențiale**, în chip **sistematic**, să fie **intuitivă** și să îndrume elevii în formarea priceperii de a **aplica în practică** cunoștințele date.

În ce privește latura formativă a lecției : el considera o lecție reușită, în primul rînd, atunci cînd subiectul ei era valorificat educativ, cînd se încadra deplin în cerința : educația — scop, instrucția — mijloc !

În privința nevoii de a utiliza material didactic în lecție, era extrem de exigent. Principiul său era : nici o lecție fără material didactic ! A căutat să ne convingă despre necesitatea unui învățămînt intuitiv, în lecțiile de pedagogie, și ne-a format priceperea de a ne confecționa o mare parte din acest material, în activitatea desfășurată la atelierul de lucru manual al școlii. S-a inițiat pentru noi, și a funcționat în afara programei, un curs de împaiat ;

și am făcut la școala de aplicație un adevărat muzeu de științe naturale cu animalele împăiate de noi. Un învățământ educativ trebuie să fie intuitiv ! — ne îndrăgim el ; altfel devine abstract și papagalicesc.

Fervent adept al intuiției active, ne îndrăgim : în perceperea și observarea lucrurilor și fenomenelor, elevul trebuie să fie activ : să participe la cunoaștere, lucrînd cu obiectul ; să-i stîrnim interesul pentru acel lucru ; să trăiască stări afective legate de el, și dacă-i posibil, tendințe și acțiuni. Această intuiție activă face ca învățămîntul să fie educativ.

Consecvent cu imperativul priorității educației asupra instrucției, S. Manoliu înfăptuia el însuși dezideratul acestei teze, în lecțiile făcute cu noi, cei mari.

... Îl așteptam la oră cu nespusă plăcere, pentru că imaginea lui nu ne era asociată cu aceea a notei ; și-apoi pentru că expunerile lui ne ofereau bucurii intelectuale necunoscute : ne ridicau din cotidianul vieții înguste de școlar fără orizont și fără experiență de viață — și ne plimbau în lumea unor idei nebănuite de noi pînă atunci. Intra în clasă fără manual și fără notițe și-și începea lecția. De unde o întrerupsese data trecută. Fără verificarea lecției trecute, fără ascultare. La tablă nota doar schema lecției. Căci fiecare lecție era prinsă într-o schemă sinoptică, de obicei în spațiul întregii table. Cuprindea în ea numai esențialul din conținutul lecției ; dar acest esențial se construia în schemă treptat, sub ochii noștri, realizînd un sistem de idei prins în acolade, linii furcate și sublinieri ; punea în evidență raporturile de ordinare a noțiunilor, ierarhii, clasificări, cronologii și nume proprii.

Nu puteai distinge în prelegerile lui nici o schemă metodică care să-l rețină la șablon ; era călăuzit numai de o intenție : cunoștințele transmise să se integreze în mintea noastră, apercetiv, în sistemul conceptelor anterioare, — și să facă ca această sămîntă a ideii comunicate să opereze în psihicul nostru efectele educative : să convingă, să determine atitudini, să stîrnească stări afective și să declanșeze tendințe. . .

Așa înțelegea el rolul instrucției, ca mijloc de înfăptuire a educației.

La realizarea funcției educative a instrucției îl ajuta și uimitoarea lui aptitudine de a expune. Avea o voce blîndă, caldă, cu infinite nuanțe de expresivitate. Expresivitatea vocii îi era însoțită de aceea a mimicii și a gestului. Încît, ascultîndu-l, îți venea în minte versul lui Vlahuță : „Ca-n basme-i a cuvîntului putere. . .“.

Vorbea încet, molcom și calm, fără ezitări, fără reveniri, dar cu dese sublinieri în glas, cu pauze semnificative, cu interogări și exclamări, cu o incomparabilă putere de sugestie și convingere.

Îl ascultam vrăjiți toată ora, mimându-i inconștient expresia feței, trăindu-i sentimentele de care ne contaminam și însoțindu-l peste tot, cu recunoștință, în lumea prin care ne purta. Ce „fixare” și ce „ascultare” se putea face la o astfel de lecție ?

... Clopoțelul suna și noi nu-l auzeam ; profesorul își termina lecția și pleca — și noi ne continuam vrăjiți reveriile, — nesfârșite variații pe tema lecției ascultate, pînă venea o altă oră. . .

EDUCAȚIA MORALĂ

Axa întregii activități educative desfășurată de S. Manoliu în școală, a fost înfăptuirea moralității ca ambianță în școală și educarea morală a elevilor în procesul de învățămînt.

Asigurarea unui climat moral în școală, de la oamenii de serviciu pînă la profesori și director, a fost grija lui cea dintîi. Și a reușit s-o facă. Se bucura de un prestigiu imens printre toți cei cu care lucra, pentru că putea oferi exemplul său personal ; de aceea a reușit să înfăptuiască și să mențină această ambianță. În toți anii școlarității mele nu s-a întîmplat niciodată să văd, ori să aud vreo faptă de o moralitate îndoielnică, comisă de vreun profesor, institutor, pedagog, ori dintre cei din personalul administrativ al școlii. Vor fi avut și ei păcatele lor, dar noi nu le-am cunoscut. Toți, pînă la unul, au putut servi elevilor drept exemplu moral, de la ținută și limbaj, la conduită.

Această ambianță a constituit, fără îndoială, întîia din premisele înfăptuirilor educative morale, în rîndul elevilor. Cea de a doua a fost procesul de învățămînt însuși : lecțiile și instituțiile educative ajutătoare școlii, care organizau viața elevului în forme cu valoare de experiență morală.

Adept al unei pedagogii sociale, S. Manoliu a înțeles să crească pe viitorii învățători în concepția moralei străbune, a cărei expresie este **omenea**. Trăsăturile pe care le deslușea el în acest concept erau multe și alcătuiesc idealul moral în pedagogia tradițională a poporului nostru : umanitarism, înțelegere simpatetică față de semenii, — expresie a solidarității umane cu omul de lîngă tine, ajutor reciproc, corectitudine și cinste, sollicitudine, etc. Cultivarea acestor trăsături la adolescenți, cum eram noi, cere din partea educatorului o acțiune formativă îndreptată în două direcții : a conștiinței și a conduitei. Componenta interioară, a conștiinței, adică noțiunile, sentimentele și atitudinile — în ultimă analiză convingerile morale, se străduia să ni le formeze în procesul de învățămînt. În toate lecțiile ce puteau servi acestui scop, punea în evidență aspectul etic al lucrurilor. La orice lecție de limba română, pedagogie ori psihologie, se evaluau etic oamenii, ideile, faptele lor. Ce analiză etică am făcut la ora de istorie a pedagogiei, cu prilejul lecției despre Socrate ! Numai după ce am cunoscut pilda vieții lui, comentată în oră, am înțeles ce însemnează demnitate omenească, principialitate, simț civic.

S. Manoliu avea o deosebită admirație pentru H. Pestalozzi îl iubea pentru că în cursul întregii sale vieți s-a lăsat călăuzit de omenie ; pentru că și-a iubit copiii, școala și oamenii în mijlocul cărora a trăit și pentru care a trăit ; pentru că pilda ca nimeni altul imaginea educatorului de vocație : apostolul. Într-una din sălile școlii de aplicație se afla un tablou mare, reprezentând o scenă de la Neuhof : pedagogul în mijlocul copiilor. Scena, foarte expresivă, ilustra cea mai importantă dintre trăsăturile educatorului de vocație : dragostea de copii. Și tabloul avea acolo semnificația unui memento pentru noi toți practicanții.

Convingerile sale privind valoarea etică a unor alese personalități ale culturii umane, a ținut să le comunice, nu numai elevilor săi, ci și publicului mare nășăudean, în conferințe publice. Iată câteva din aceste titluri : „Viața și pilda înțeleptului Socrate“ ; „Pestalozzi, pedagogul celor necăjiți“ ; „Suferința și geniul lui Beethoven“, etc. Pentru publicul mare al orașului a mai ținut și alte conferințe, tot cu subiect etic : „Indemnul firii morale“ ; „Lupta dintre bine și rău“, etc.

În lecțiile sale S. Manoliu recurgea des la exemple. Noțiunile morale sînt abstracte, și pentru niște adolescenți de la țară, cu puține lecturi și cu și mai puțină experiență de viață, — greu de însușit. Făcea dar, ca drumul însușirilor să înceapă cu reprezentarea morală, care plasticiza conceptul. De aceea recurgea la concretizări, utilizînd în primul rînd exemple din bogatele sale lecturi. Exemplifica totul. Orice concept ori însușire morală era imediat ilustrată cu o întîmplare, cu o faptă, cu un personaj din literatura universală. Exemplifica des cu personaje din Shakespeare și cu episoade din viața oamenilor mari ai istoriei culturii : Fr. Nansen, B. Franklin, J. Fabre, L. Pasteur, B. Pallas — deveneau purtători ai unor însușiri morale deosebite. Și de fiecare dată cînd ne vorbea de unii din ei, ne recomanda și cartea în care-i puteam citi viața. Așa am prins gust pentru biografiile oamenilor aleși. Volumele I—II ale lui I. Simionescu, „Oameni aleși“, circulau din mîină în mîină. Alteori ne citea chiar el, în oră. Nu voi uita niciodată cît de mult ne-a impresionat lectura nuvelei „Aliuță“ de N. Gane, prin care profesorul dorea să ne exemplifice atunci **credința și devotamentul** — noțiuni de care fusese vorba într-o lecție de psihologie. Altădată ne-a citit „O făclie de paști“ de I.L. Caragiale. Lecțiile erau alese după nevoile lecției de psihologie și pedagogie, pe care erau chemate să le illustreze. Fiecare din personajele lecturilor aduse ilustra plastic o trăsătură, lăsa în mintea noastră o reprezentare morală. De cele mai multe ori nu monetam în oră lecturile făcute : fie că n-aveam timp, fie că dînsul nu considera necesar acest lucru. El era un mare artist al lecturii, ca și al expunerii orale de altfel. Interpretarea personajelor, în lectură, o făcea cu atîta măiestrie, încît din mimica vocală, din gestică, noi sesizăm cu ușurință atitudinile morale ale lectorului față de personaje, situații, fapte — și acest lucru făcea inutilă orice analiză.

Zilele în care ne citea, erau pentru noi sărbători. Îl urmăream cu sufletul la gură, minunându-ne cum poate cineva citi atât de frumos. De-abia când l-am auzit pe dînsul citind, am aflat ce însemnează cu adevărat a ști să citești. Și din momentul acela m-am străduit să învăț și eu această artă. Mi-am dat seama atunci că cine nu știe citi și povesti, nu poate fi educator bun. Comunicarea afectivă cu clasa, puțința de a sugera clasei sensuri și atitudini morale, nu se poate face decît printr-un real talent de a expune și de a citi.

După lectura în clasă, urma neapărat lucrarea pentru acasă, în care încercam să descurcăm sensurile etice ale narațiunii. Uneori, când aveam timp, citeam cîte una din lucrările noastre, în clasă. Atunci ne ajuta el să înțelegem și să vedem binele și răul. A fost unul din valoroasele procedee pedagogice practicate de S. Manoliu în educarea conștiinței noastre morale : ne-a ajutat să ne fixăm sensul unor noțiuni etice și să ne construim de timpuriu un sistem de valori morale. Din această practică a lui am înțeles eu sensul conceptului herbartian de **învățămînt educativ** : era învățămîntul pe care-l făceam noi, în care ideile nu-s memorate, ci regîndite, adoptate, însușite și integrate în propriul nostru sistem de a gîndi ; ideile pentru care ți-ai dat adeziunea.

Același lucru ni-l cerea S. Manoliu să-l facem și noi, ca practicanți, la școala de aplicație : să deslușim în lecție sensul ei moral, să găsim drumul către sufletul copilului și să-l determinăm să adere la ideea morală pe care i-am propus-o.

În educarea omeniei S. Manoliu a început cu practica ei, în școală. Elevii erau tratați cu omenie, de către toată lumea : nici bătaie, nici injurii, nici epitete. Atitudine umanitară a manifestat școala față de elevii săraci, ai școlii normale și ai școlii de aplicație, cărora, prin comitetul școlar, li se distribuiau periodic haine, încălțăminte, scutire de contribuții în alimente la internat, etc. ; față de elevii orfani de război, care în anul școlar 1927/28 totalizau 144 din 293, pe care i-a îngrijit și ocrotit, asemeni antecesurului său de la Stans și Yverdon, Pestalozzi ; față de elevii săraci de la școala de aplicație, care primeau masa de prînz gratuit, la cantina școlii.

Pentru noi, cei ce veneam de pe la școlile sătești, cu puțină învățătură, fără o limbă literară, fără deprinderi de muncă intelectuală, S. Manoliu a organizat o adevărată asistență pedagogică : a instituit în clasă **meditatori**, elevi din clasele mai mari, care învățau pe cei mici să învețe ; **mentori**, dintre profesori, care făceau oficiul de azi al diriginților, învățîndu-ne cum să ne purtăm în lume și în școală. Și toate acestea erau acțiuni pornite din inițiativă personală, destinate a crea într-o școală în care se formau educatori, un exemplu și un climat corespunzător.

Prin toate formele de asistență pe care le-a acordat elevilor, școala a demonstrat tuturor înfățișarea omeniei. . . Viitorii învăță-

tori au fost crescuți într-o ambianță de omenie, pentru a duce cu ei, pe unde vor merge, același mesaj. . .

După însușirea și azeziunea la idea morală, și după demonstrarea înfăptuirii ei, fie în forma didactică de la catedră, fie în viața dinafara clasei, realizarea moralității ca modalitate de conduită la elevi, cerea neapărat **experiență morală**, în cadrul căreia să se formeze deprinderi morale. Această experiență a fost instituită în școală în variatele forme de organizare a vieții elevilor și în multiplele forme de activitate desfășurată de ei, precum : **munca** înafara celei din școală, desfășurată la ferma școlii (practica agricolă) ori în atelierul de lucru manual ; **serviciile** făcute în clasă, în internat, ori pe școală ; **activitățile** desfășurate în cadrul **conducerii** de sine, a clasei și a școlii ; **disciplina** fermă pe care o practicam în cadrul autonomiei școlare — lucruri despre care vom mai vorbi și în altă parte.

Pentru formarea personalității morale în general, și a caracterului în special, S. Manoliu a inițiat în școală practica **autoperfecționării morale**. Aceasta venea să completeze influența educativă exercitată din exterior, de către factorii amintiți, cu o formă educativă exercitată din interior : străduința, efortul conștient, stăruitor, de autoperfecționare morală.

În practica educativă curentă, educatorul cere elevului să aibă o conduită morală, să fie un om de caracter ; nimeni nu-l învață însă cum să procedeze pentru a deveni om de caracter ; care este tehnica formării caracterului.

Istoria culturii cunoaște mulți oameni mari : le reține însă numele, pentru realizările lor deosebite ; ea nu ne arată cum au ajuns ei la aceste realizări, or, din punct de vedere educativ tocmai acest lucru interesează mai mult, deoarece ar putea arăta tineretului tehnica realizării de sine, a autoperfecționării morale. La originea tuturor marilor înfăptuiri stă nu numai genialitatea, ci și personalitatea morală a înfăptuitorului : voința de a învinge greutățile, stăruința, munca — însușiri ce nu se nasc ci se dobîndesc ; și fiecare din oamenii mari și-a avut calea sa de a le dobîndi. S. Manoliu ne-a arătat odată, într-o oră, drumul autoperfecționării morale practicat de B. Franklin, dîndu-ni-l exemplul și recoman-dîndu-ni-l. El începea prin a-și face o amănunțită analiză a conduitei de peste zi, își descoperea lipsurile și-și făcea pentru a doua zi un program de muncă în care introducea cîteva din însușirile morale ce-i lipseau, dar pe care dorea să și le însușească : spirit de ordine, cumpătare, stăpînire de sine, etc. A doua zi începea munca stăruitoare și conștientă, susținută de un aprig efort de voință, de a-și îndrepta lipsurile și de-ași forma însușirile dorite. Seara își făcea retrospectiv examenul conduitei din ziua care a trecut, confruntînd-o cu programul ce și-l propusese. Rezultatele examenului, în parte bune, în parte rele, îl mobilizau pentru continuarea efortului și în ziua următoare. Acesta-i drumul prin care un tipograf anonim a ajuns omul de știință Benjamin Franklin.

Alții au înscris alte drumuri. Oricum, ne arăta S. Manoliu, principiul rămîne la toți același : efortul conștient și stăruitor, cu adîncă motivație interioară, pe care l-au întreprins, pentru a deveni ceea ce și-au propus.

Dar puțini oameni ajung spontan la astfel de hotărîri, de aceea acțiunea trebuie inițiată, sugerată și apoi susținută și îndrumată de către educator.

S. Manoliu ne-a vorbit în repetate rînduri despre acest lucru, indicîndu-ne tehnici și căi diferite de autoformare, și exemplificîndu-ne cu pagini din viața unor oameni aleși : Nansen, Bering, Paganini, Palissy, Franklin. Ne-a pus în mîină biografiile oamenilor mari, cunoscînd valoarea educativă a acestui gen de cărți : **exemplul** ce se impune cu forță de sugestie ; **modelul** ce se oferă a fi imitat. Ne-a dat apoi să citim cartea lui W. Föerster, „Cartea vieții“, adevărat manual de inițiere pentru cei ce doreau să întreprindă o astfel de acțiune.

Nu știu cîți dintre elevi vor fi întreprins acțiuni de acest fel, deoarece încercările, prin natura lor rămîneau discrete și intime. Îmi amintesc bine însă de intervențiile lui în acest sens, în cazurile de abateri morale grave, comise de elevi : furt, violență, necinste, lene, etc. Procedeuul său era următorul :

Inculpatul era anunțat de pedagog că de seară, la ora 9 era chemat la cancelarie : îl aștepta domnul director. Era întîiul șoc. Vestea se răspîndea imediat în toată școala : „X este chemat la cancelarie !“ — un lucru ce nu se petrecea în fiecare zi. Și toți elevii școlii se interesau, se întrebau : — Ce-a făcut ? Cum s-a întîmplat ? I se judeca fapta, se creiau opinii, se făceau prognoze. „Chematul“ știa ce-l așteaptă : trebuia să dea față cu domnul director, să stea de vorbă cu dînsul între patru ochi, să-i spună cele întîmplate. Și acestea nu puteau fi relatate decît sincer, cinstit.

Incepeau deci frămîntările. Seara — la cancelarie. „Chematul“, după ce-și repeta în gînd de zeci de ori ce avea de spus, se prezenta, în sfîrșit, pocăit și cu inima strînsă. Întîlnirea avea loc fără martori. La intrare îl întîmpina privirea luminoasă și glasul blînd al directorului : — Ei, cum a fost ?

Încurajat de clemența anticipată din privire și glas, penitentul își deschidea sufletul — și mărturisirea izbucnea deodată, de obicei printre suspine, dar totală și sinceră, fără rețineri : catharsis.

Domnul director asculta cu interes și înțelegere, punea cîteva întrebări, apoi te conducea, prin convorbire, către pricina răului. Socratic. Și totdeauna se găseau la origine păcate de îndreptat : lipsa puterii de a te stăpîni, deprinderi urîte, însușite cine știe cînd, de care nici nu-ți dădeai seama. Ele erau de vină, aceste buruieni ce trebuiau plivite fără cruțare. Se cădea de acord asupra acestei necesități și se stabileau, la sugestia și îndrumarea educatorului, mijloacele de îndreptare : tehnica înlăturării năravurilor urîte și aceea a dobîndirii unor deprinderi frumoase. Totul apărea clar,

simplu, necesar. La plecare și se recomandă să citești o carte ale cărei resurse morale te-ar fi putut ajuta în speța ta : de obicei biografia unui om mare. Exemplu de urmat.

Cu aceasta, chemarea lua sfârșit, iar „chematul“ se întorcea la dormitor ușurat și obosit, dar zîmbind. . . Dosarul era încheiat. Și niciodată nu s-a întâmplat ca același elev să fi fost chemat a doua oară la cancelarie.

. . . Era și aceasta o față a omeniei !

AUTONOMIE ȘCOLARĂ

Istoria pedagogiei cunoaște mai multe încercări de elaborare a unor metodici destinate instrucției, educației intelectuale ; cunoaște mai puține destinate educației morale. Lucrul nu e de mirare, deoarece școala, prin tradiție, a însemnat totdeauna știință de carte ; educația morală rămînea în atribuția familiei. Transformările sociale pe care le-a determinat însă întîiul război mondial, a făcut simțită și nevoia unei metodici a muncii de educație morală, alături de cea intelectuală, în școală. Impunea aceasta nu numai nevoia reglementării raporturilor dintre elevi, în colectivitățile școlare, tot mai mari și tot mai multe, — disciplina deci, ci și pentru că societatea însăși cerea acest lucru școlii, — familia nemaiputînd face față acestei sarcini. Educația morală în școli se făcea după o metodică străveche : 1. enunțul principiului moral(norma) de către educator și memorarea lui de către elev ; 2. formularea cerinței către elevi, de a-l executa ; 3. actul de conduită al elevului, săvîrșit sub imperiul autorității și constrîngerii ; iar motivarea acțiunii, — autoritatea educatorului.

O astfel de metodică era, evident, nefirească și în totală contradicție cu psihologia copilului, de aceea nu ducea la rezultatele așteptate. Iată de ce, metodică educației morale propusă de Föerster,¹⁷ în anii de după întîiul război mondial, a fost primită cu atîta interes și adoptată de atîția educatori care au introdus-o în școli ; printre ei și de către S. Manoliu.

Föerster pleacă de la intenția de a educa personalități morale, oameni de caracter. Știe însă că pentru copil, care are gîndirea dominant concretă, principiul moral este o abstarctie pe care n-o pricepe, fiind lipsit și de experiență de viață și de spirit critic. Morala ce i se impune este a oamenilor mari, nu a sa. De aceea el nu-i pricepe necesitatea, n-o înțelege și nu consimte s-o practice. De aici și rezistența lui la „bunele intenții“ ale educatorului. În metodică sa, Föerster începe de la copil, nu de la principiu. Îi creează situații, experiență de viață, pe măsura și la nivelul lui, în cadrul căreia apar conflicte morale ce trebuie rezolvate, princi-

17. W.F. FÖERSTER (1869—1966). pedagog german. A scris: *Educația cetățenească* (1910); *Cartea vieții* (1914); *Școala și caracterul* (1917) etc. În timpul dictaturii hitleriste s-a exilat, iar cărțile i-au fost arse în piețele publice din Germania.

pii ce trebuie lămurite, norme ce trebuie duse la îndeplinire. Trăindu-le aevea, el, copilul, le cunoaște, își dă seama de necesitatea respectării lor și își dă adeziunea la practicarea lor. Consimte să adopte o anumite conduită, fiindcă a văzut și a simțit necesitatea respectării normei morale. E convins.

Practicînd aceste norme în cadrul experienței morale ce i s-a creat, exersîndu-le, își formează deprinderi morale, care cu timpul duc la trăsături morale ; iar acestea, articulate într-un sistem etic, — la caracter. Încît, drumul metodicii sale este altul decît cel al metodicii tradiționale : 1. crearea experienței de viață, în care copilul să cunoască normele și nevoia respectării lor ; 2. practicarea acestor norme din cîvingere ; cunoașterea și înțelegerea principiiului moral ; 3. formarea deprinderilor morale și a caracterului. Era o metodică fundamentată pe psihologia infantilă, și singura, în condițiile școlii și societății de atunci, în măsură să contribuie la educarea personalității morale și a caracterului.

Cam în aceeași perioadă, în U.R.S.S., pedagogul sovietic A.S. Makarenko,¹⁸ angajat într-o experiență pedagogică unică, elaborează metodică educației morale a tineretului în condițiile statului socialist. Deși au fost contemporani, evident, S. Manoliu n-avea de unde-i cunoaște opera ; a cunoscut-o însă pe aceea a lui Föerster, pe care a apreciat-o. A ținut și o conferință publică în Năsăud, popularizîndu-i volumul „Cartea vieții“.

S. Manoliu a adoptat sistemul föersterian de educație morală în școală și l-a aplicat ; a adoptat însă din sistem numai principiile metodice ; organizarea concretă a procesului de conducere școlară autonomă a fost originală și a reprezentat o adaptare a sistemului la condițiile concrete în care a funcționat școala sa.

În sistemul de educație föersterian, mediul care oferă elevului prilejul unei experiențe morale reale și complete, este clasa de elevi. Ea cuprinde în mic multe din funcțiile și elementele definitorii ale societății adulților, și-n cadrul organizării ei, elevii pot desfășura activități și îndeplini servicii concrete, trăind experiențe morale autentice. Acolo ei sînt puși să conducă și să fie conduși ; să comande și să se subordoneze ; să desfășoare activități la inițierea cărora au participat și ei ; să răspundă de o sarcină ce li s-a dat — și să ajungă, în fine, la convingerea că tot ceea ce face util și necesar.

În acest laborator educațional al clasei ei își dezvoltă voința și trăsăturile de caracter.

Clasa, pentru ca să devină mediul indicat pentru această experiență morală, trebuie lăsată să se conducă singură, adică să ia înfățișarea și să adopte structura unei societăți în mic : să aibă organe de conducere, funcții și servicii, activități. Dar să nu o tutelăm ! Să-i acordăm mai multă autonomie (școlară) pentru ca

18. A.S. MAKARENKO (1888—1939). Între 1920—1928 a condus colonia „Maxim Gorki“. Iar între 1927—1935 și colonia „F. Dzerjinski“. Scrie „Poemul pedagogic“, „Steaguri pe turnuri“, „Cartea pentru părinți“.

elevii să-și formeze simțul răspunderii și conștiința îndatoririlor ci-vice.

Cele dintâi încercări de aplicare a sistemului fœrsterian, la noi, le-a făcut experimental Radu Petre, între anii 1919—1927, la diferite școli elementare din București și Pitești. Rezultatele experimentărilor întreprinse le-a publicat în 1924, în volumașul „Conducerea de sine a clasei“. Au mai fost și alte încercări.

S. Manoliu a adoptat **sistemul autonomiei școlare** și la școala de aplicație și la clasele mari, ale școlii normale. Iată ce se notează în anuar, privitor la aplicarea sistemului la școala de aplicație : „Copiii au comunitatea lor. Fiecare clasă se conduce de sine, are gospodăria ei, florile ei, casă de economii, tribunal de judecată, etc. Aceste gospodării pe clasă au luat naștere din îndemnul și sub supravegherea directorului și în bună parte sub supravegherea elevilor normalişti din clasa a VI-a“.¹⁹

Cele mai bune rezultate le-a obținut însă S. Manoliu la clasele de la școala normală, la care sistemul conducerii de sine a fost adoptat, pe lângă considerente de ordin pedagogic, și de unele de ordin practic-gospodăresc și disciplinar. Școala era adăpostită în vreo 7 localuri : într-unul învățam, în altul luam masa, în altul dormeam ; încît practic, toată ziua eram pe drumuri. În aceste condiții, cu atîtea clase, cu un program atît de variat, desfășurat în atîtea locuri, erau greu de menținut disciplina. Ar fi trebuit prea mulți supraveghetori, îndrumători și însoțitori. Pe de altă parte, serviciile de îngrijire și curățenie pe clase, la dormitoare, și la bucătărie și la sala de mese, solicitau de asemenea personal peste puterile bugetare ale școlii de a-l întreține. Încît, **autoconducerea și autoservirea** deveneau singura modalitate de a rezolva aceste greutăți.

Iată cum era organizată viața interioară a clasei și a școlii, și cum funcționau organele educative interioare ale acestor colective de elevi : În fiecare clasă s-a instituit un **serviciu pe clasă**, cu durata de o săptămîină, care îndeplinea funcțiile social-gospodărești ale clasei : curățenie, aerisire, întreținerea focului. Erau și funcții permanente : bibliotecar, conducerea casei de economii, atribuții în organizarea și pregătirea programelor pentru șezătorile literare, etc. Coordonarea și desfășurarea acestor servicii intra în atribuția șefului clasei.

Fiecare clasă avea un „tribunal“ al său, alcătuit din 3—4 membri aleși dintre elevii cei mai respectați din clasă. Se întrunea atunci cînd avea de judecat cazuri disciplinare. Cerceta, judeca și dădea sentințe. A avut o contribuție însemnată în menținerea disciplinei în clasă.

Șeful clasei, ales de elevi, coordona întreaga activitate a clasei. Făcea legătura cu conducerea școlii.

19. T. VL. și N. EN., „Școala de aplicație“. în „Icoana unei școli...“ pg. 536.

Serviciul la dormitoare. În dormitoare eram aranjați pe clase. Făcea de serviciu zilnic câte un elev. Avea în grijă curățenia, baia, controlul curățirii încălțămintei, făcutul patului, ordinea, aprinsul și întreținerea focului. Serviciul său se desfășura seara și dimineața.

Serviciul de plantoane, în dormitoare, în schimburi de câte 2 ore. Aveau în grijă întreținerea focului în timpul nopții, stingerea luminii la ora 9 seara, deșteptarea la ora 6 dimineața. Anunța pedagogul de serviciu, care dormea într-o cameră alăturată, dacă intervenea ceva neobișnuit.

Serviciul de zi pe internat : câte un elev din fiecare clasă. Lipseau în ziua de serviciu de la cursuri. Atribuții : asistau la preluarea alimentelor de la magazie și la prelucrarea lor la bucătărie ; curățatul cartofilor, alesul fasolii, tăiatul și distribuirea pâinii, aranjatul și servitul mesei la elevi, curățatul în sala de mese, etc. Echipa avea un responsabil.

Meditatorii. Fiecare clasă își avea meditatorul său, un elev bun din clasa cea mai mare, numit de conducerea școlii. Stătea cu noi în timpul meditației ; ne supraveghia și ajuta la pregătirea lecțiilor. Avea în grijă, îndeosebi pe cei slabi la carte. Spre sfârșitul meditației ne verifica dacă ne-am pregătit lecțiile. Se bucurau de mare autoritate între noi și au avut un rol pozitiv în munca noastră cu cartea. În anul al doilea au fost înlocuiți cu pedagogi, deoarece, cu aceste sarcini, se pare că meditatorii înșiși nu se puteau pregăti pentru lecții.

Mentorii, numiți dintre profesori, care „înclumau, ajutau, stimulau îndeaproape pe elevi, realizând acele fericite mentorate, adevărate nuclee familiare, prietenești, cinstite și rodnice“.²⁰ Aveau sarcinile pe care le au azi diriginții, căci diriginții de atunci aveau atribuții administrative.

Toate aceste servicii desfășurate de elevi în cadrul unor activități de autoconducere, autogospodărire, autoservire, constituiau o veritabilă experiență socială și morală, în care ei făceau cunoștință cu valorile și normele morale, le cunoșteau necesitatea și căpătau obișnuința de a le practica. Li s-a dezvoltat simțul răspunderii și al demnității personale, căci cu toții răspundeau în fața clasei de îndeplinirea sarcinilor pe care le aveau. Factorul care frâna abaterile și stimula inițiativele bune și meritorii, era judecata clasei.

Osebit de formele de autoconducere ale clasei, exista și o conducere de sine a internatului. Direcțiunea numea din elevii ultimei clase, un șef de internat : un elev cu spirit organizatoric și de ordine, vioi, bun la carte și disciplinat, care se bucura de simpatie și autoritate printre elevi. El era reprezentantul elevilor în conducerea școlii. Coordona întreaga viață a internatului : deplasările claselor de la un local la altul, serviciu de zi la bucătărie, meditațiile,

20. S. MANOLIU, op. cit., pg. 519.

dormitoarele, adunările pentru masă, etc. Avea în subordine pe șefii de clasă.

Pentru că printre elevii mai mari se găseau și dintre cei cu armata făcută, șef de internat era numit, de obicei, unul dintre aceștia. Încît, deplasarea claselor de la un local la altul, adunările generale ale elevilor, se făceau într-un stil „cătănesc“. Pe stradă, șefii claselor își conduceau unitățile în coloană de marș, cu pas cadențat.

Adunările generale, cu întregul internat — și elevii școlii normale erau, obligatoriu, toți interni — se făceau săptămînal, ori uneori mai des. Ele aveau loc după terminarea cursurilor și înainte de a lua masa, în marea curte a localului unde mîncam. Clasele veneau la locul de adunare, în coloană de marș și se așezau în careu pe locurile știute. Se făcea controlul ținutei, al curățeniei corporale și al lenjeriei ; celor indicați de medic li se administra sirop și untură de pește (aceasta zilnic) ; șefii de clase dădeau raportul șefului de internat. Venea directorul, însoțit de directorul adjunct și de profesorul de serviciu, și șeful de internat îi dădea lui raportul : prezenți, absenți, evenimente mai importante petrecute în internat de la ultimul raport. Directorul ne saluta, i se dădea să guste mîncarea elevilor, apoi trecea la partea a doua a adunării : Comunicări. Era prilejul cînd directorul vedea și stătea de vorbă cu toată școala. Trecea pe rînd prin fața tuturor claselor, încet, zîmbind, pentru a ne vedea pe toți. Șefii claselor îl informau sumar asupra situației la învățătură și disciplină și-i comunicau evenimentele mai deosebite : eventuale îmbolnăviri, învoiri acasă, activități extrașcolare, etc. Elevii care aveau a-i comunica direct lui, lucruri deosebite, o puteau face, atunci cînd trecea prin fața lor. Directorul lua astfel la cunoștință de toate cîte se întîmplau în școală și dădea dispoziții corespunzătoare, pe loc.

Urmau apoi comunicările propriu zise ale școlii către elevi : dispozițiile de ordine interioară : aprecieri asupra bunului mers al învățaturii și disciplinei, evidențierea elevilor și claselor care s-au distins în vreo privință, fapte dezaprobrate, — oameni și clase. Încît, nu numai directorul era informat de toate cîte se întîmplau în școală, ci și noi. Dar mai importante decît informările, erau comentariile directorului la cele întîmplute : adevărate lecții de etică pentru toți elevii școlii, ele erau făcute cu competența educatorului psiholog. Aici am învățat noi normele moralei practice și temeiurile ei teoretice, căci în planul de învățămînt al școlii nu exista obiectul „etică“. La aceste adunări generale s-a educat elevilor școlii curentul de opinie care a pus bazele unui mod comun de a gîndi și evalua conduita elevului.

La urmă, directorul ne puna la curent cu rezultatele demersurilor sale făcute la minister, în legătură cu școala. Pentru că S. Manoliu făcea dese drumuri la București pentru școală, și de fiecare dată, la întoarcere, ne făcea părtași ai bucuriilor și necazurilor pe care le avea în aceste probleme.

O altă „instituție“ a autonomiei școlare, care a funcționat cu bune rezultate educative, era societatea elevilor „Spre ideal“. Avea trei secții : morală, literar-artistică și sportivă. Toate conduse de elevi aleși de noi. Cuprindea elevi din toată școala, selecționați după natura aptitudinilor ce-i indica pentru o secție ori alta. Secția morală cuprindea și câte un membru din fiecare tribunal de clasă. În adunări se dezbăteau probleme de morală practică, privind normele de conduită ale elevilor, abaterile. Secția avea în atribuție și grija pentru mormintele oamenilor de seamă ai Năsăudului, de la „Cornoară“.

Secția artistică-literară organiza șezătorile pe clase, de sîmbătă seara, precum și cele mari, ale școlii, cu care mergeam în propagandă culturală la sate.

Cea sportivă organiza competiții, ansambluri, marșuri, excursii, etc.

Toate aceste instituții școlărești, conduse de înșiși elevii, cu timpul și-au format o tradiție, iar conducătorii lor, un statut, bine cunoscut și respectat de toți, cu convingere. Pe plan educativ, manifestările autonomiei școlare au dus la rezultate excelente : s-a cultivat la elevi spiritul de ordine și răspundere, punctualitatea, disciplina în general, însușiri care au dus la menținerea în școală a unei discipline exemplare.

PRACTICA PEDAGOGICĂ

„Copilul lui cel mai mic și mai drag“, cum spunea adesea, era școala de aplicație. Fiind de drept și de fapt directorul ei, S. Manoliu i-a acordat o atenție deosebită.

Inițial a funcționat la „Șvardă“ ; apoi s-a mutat în clădirea fostului „liceu vechi“, azi demolată, în care a funcționat pe vremuri și vechea preparandie a lui Vasile Petri, și unde, mai târziu, a învățat școală și G. Coșbuc.

Importanța acordată școlii de aplicație era firească : acolo ne făceam noi elevii practica pedagogică, deci ucenicia dascălească.

În concepția lui S. Manoliu ea trebuia să fie un eșantion veridic al școlii care ne aștepta și pentru care ne pregăteam ; trebuia să illustreze aspectele ei realiste, așa cum le vom întîlni în satul apostolatului nostru. Organizarea și funcționarea ei trebuiau dar să ne formeze toate priceperile și deprinderile didactice, educaționale, de conducere și administrativ-gospodărești, necesare pentru a face față sarcinilor ce ne așteptau la „școluța“ noastră. Aceasta a fost concepția care a stat la baza organizării și funcționării ei. Iată și câteva detalii concrete ale acestei concepții, înfăptuite aveau de directorul ei.

Spre deosebire de școlile de aplicație de azi, care funcționează cu patru clase și patru învățători, a noastră, de atunci funcționa cu clase simultane : I—III și II—IV, în două săli de clasă, conduse de

către doi învățători. Aceasta era condiția în care funcționau majoritatea școlilor rurale, și noi trebuia să ne pregătim a lucra în aceste condiții.

Prin legea învățământului din 1924, școala primară se extindea de la 4, la 7 clase, adăugându-i-se clasele V, VI, VII. Prin dispozițiile legii, acest curs complementar, la sat, lua o structură de tip rural și urmărea „să îndrumeze școlarii către activitățile practice cerute de mediul înconjurător și de ocupația locuitorilor”. S. Manoliu, bucuros de această prelungire a școlii și mai cu seamă de caracterul ei practic-gospodăresc preconizat de planul de învățământ și de programă, s-a grăbit să extindă și școala de aplicație, înființând, începând cu anul 1928/29 încă un post de învățător, căruia i-a încredințat cursul supraprimar, cu clasele V, VI, VII. Școala de aplicație devenea astfel a doua celei a satului.

Receptiv la nou și la progres, încântat că se poate face în sfârșit, ceva pentru sat și țărâtime, S. Manoliu se preocupă imediat și de pregătirea corespunzătoare a viitorilor învățători, care vor lucra cu aceste clase : începând din acel an, am fost duși a face practică pedagogică și la clasele V, VI, VII. Această inițiativă a lui a fost, cred, dacă nu unica, desigur printre puținele de acest fel, din țară.

Se știe că inițiativa legii din 1924, bună în sine, n-a dat nici un rezultat deoarece școlile n-aveau nici cadre pregătite pentru acest curs, și n-au fost nici dotate cu cele necesare pentru a putea da cursului caracter practic-gospodăresc. S. Manoliu însă, pedagog realist, a dat conținut dispozițiilor legii : obiectele de cultură generală erau predate de către învățătorul clasei, și în zilele de practică, de către elevii normaliști practicanți ; iar obiecte ca lucrul de mână la fete, lucrul manual la băieți, științele și practica agricolă la băieți și fete, se predau de către profesori de specialitate de la școala normală. Lucrul manual și gospodăria se făceau în atelierelor respective ale școlii normale, dotate cu toate cele necesare : materiale, scule, mașini de cusut. Aici băieții învățau lucrări de tâmplărie, iar fetele croi, cusut și gătit, la bucătăria școlii. Cursul complementar al școlii de aplicație din Năsăud funcționa, probabil, mai bine decât în intențiile legiuitorului, iar pentru elevii practicanți ai școlii normale, constituia un model de urmat.

Pentru ca participanții normaliști să cunoască realitatea autentică a școlii unui sat oarecare, lipsit de condițiile oarecum excepționale în care funcționa școala de aplicație, S. Manoliu a întreprins, tot din inițiativă personală, o extensiune a școlii de aplicație, la școala primară din satul Lușca, situat lângă Năsăud. Școala modestă, săracă, funcționând simultan, cu un singur învățător la toate șapte clasele, ne oferea un realist sistem de referință pentru toate cîte învățam la științele pedagogice, și o materializare concretă a ceea ce era școala satului în vremea aceea. Aici eram trimiși pe rînd să facem lecții și să ajutăm învățătorului satului să se descurce.

Școala de aplicație era dotată cu o bibliotecă de aproape 1.000 de volume, condusă de un practicant, și cu o bogată colecție de material didactic, confecționat în bună parte de elevii normaliști.

O mențiune specială merită a fi făcută în legătură cu grija lui S. Manoliu pentru ilustrarea lecțiilor de la școala de aplicație cu material didactic. Pe vremea aceea nu se auzise încă de mijloace moderne audio-vizuale, dar școala de aplicație le avea. Avea un aparat de proiecție, pentru uzul lecțiilor obișnuite, și un aparat de cinematograf, pentru proiectarea filmelor didactice.

Elevii școlii de aplicație se bucurau de aceeași îngrijită asistență medicală, ca și cei ai școlii normale. Celor cu indicație medicală, — anemici, rahitici, debili, — li se administra zilnic untură de pește și sirop tonic.

În preajma sărbătorilor de iarnă, cu prilejul șezătorii de dinaintea vacanței, alături de elevii săraci normaliști, primeau și elevii școlii de aplicație ajutoare în haine și încălțăminte. Celor săraci și locuind la mari distanțe de școală, li se dădeau masa la prânz gratuit, la cantina școlii.

Convins de valoarea educațională a modelelor în formarea viitorilor învățători, S. Manoliu s-a îngrijit să aducă la școala de aplicație institutorii cei mai destoinici din cîți a putut găsi. Unul dintre ei a fost Nicolae Matei. Maestru în a conduce clasa și lecția, institutorul N. Matei ne uimea mai ales prin măiestria lui didactică. Făcea lecții de neuitat prin perfecționarea lor metodică, prin priceperea de a conduce, stăpîni și îndruma clasa, prin concizia și logica sistemului de cunoștințe pe care le comunica în oră. Pentru fiecare lecție ținută ne făcea un plan scris pe o coală volantă, — model de scris, de sistematică, de metodică, — pe care-l copiam în caietul nostru de planuri model.

Se adoptase și în școala de aplicație sistemul conducerii autonome a clasei, adaptat, firește, la vîrsta și realitățile școlii noastre. Elevii erau organizați pe grupe, iar acestea făceau de serviciu săptămînal, în clasă. La sfîrșitul săptămîinii se analiza activitatea grupei, se judecau abaterile comise, se comentau rezultatele obținute la învățatură. A fost un bun procedeu de educație socială și morală a elevilor, cu remarcabile rezultate în formarea simțului de ordine, al răspunderii și inițiativei. Încă un model pe care l-am dus din școala de aplicație, în viață.

Noi elevii normaliști, făceam practică pedagogică în doi ani: clasele V și VI. În clasa V ni se făceau lecții model de către institutorii școlii, iar noi făceam pe rînd, de serviciu la școala de aplicație cîte o săptămîină întregă, ca să ne familiarizăm cu copiii și școala. Asistam la lecții, supravegheam copiii în recreații și urmăream conduita elevilor dați nouă spre studiu, căci aveam serioase obligații de cunoaștere a particularităților individuale ale elevilor.

La sfîrșitul săptămîinii, înfățișam în fața clasei, a institutorului și a directorului școlii, o dare de seamă asupra celor ce am văzut, făcut și învățat în acea săptămîină. Urmau observațiile clasei,

ale învățătorului și ale directorului școlii. După o astfel de analiză te situeai singur în baremul cerințelor didactice, știai unde te afli și ce mai ai de făcut.

În clasa a VI-a începeam să ținem noi lecții : mai întâi „ordinare“, obișnuite adică, făcute în săptămîna de serviciu, în prezența institutorului. Erau lecții de început și fiind considerate binevoitor drept exerciții didactice, la analiza lor ne bucuram deopotrivă de îndrumarea și bunăvoința institutorului. Într-o anumite zi de practică pe săptămîină, făceam lecții „de probă“, în prezența directorului școlii de aplicație, a institutorului și a întregii clase de colegi. Erau lecții pretențioase, se analizau riguros și fiind relativ puține, rămîneau drept date memorabile în viața noastră de ucenici-învățători.

O practică curentă în activitatea școlii de aplicație erau lecțiile în natură. Trebuie să ne năzuim, pe cît posibil, ne spunea profesorul de pedagogie, să ducem școala în natură, și nu invers ! De aceea, ori de cîte ori este posibil, să facem lecțiile în natură ! Copilul să vadă natura și să-i insuflăm dorința de a o cunoaște și stăpîni ! Acesta-i învățămînt educativ ! Așa se face că lecțiile de intuiție, științele naturii, de geografie și istorie, cînd era posibil, le făceam în natură : în grădina școlii, în parc, la muzeu.

O altă practică obișnuită, pe lîngă cea pedagogică, era aceea a elevilor normalști de a instrui și organiza cu elevii școlii de aplicație șezători școlare cu program literar : coruri, poezii, dansuri, piese de teatru. Și această pregătire intra în profilul profesional al învățătorului preconizat de S. Manoliu.

Stilul de muncă la practica pedagogică, purta și el amprenta originalității, a curajului și a atitudinii progresiste a directorului ei. Primeam subiectul lecției cu multe zile înainte, ca să avem timp s-o pregătim temeinic. Profesori metodiști nu erau, ca să ne dea consultații ; doar la mare nevoie ceream ajutorul învățătorului. Ne pregăteam singuri, concepeam lecția independent. Pentru că țineam puține lecții „de probă“, totdeauna le dădeam mare atenție și le pregăteam cu toată seriozitatea. De cum primeam subiectul și pînă o obțineam, unica noastră obsesie era lecția : documentarea asupra conținutului științific, metoda ei, materialul didactic, etc.

La începutul activității practice ni se cerea să întocmim atît schița planului de lecție, cît și planul dezvoltat. Lucru bun, căci prin întocmirea schiței ne obișnuiam să ne fixăm în minte planul etapelor principale din lecție, precum și schița ideilor esențiale de comunicat. Planul dezvoltat, la începutul uceniciei didactice, era util căci ne ușura reprezentarea completă, mai de amănunt, a activității pentru care ne pregătim. Către sfîrșitul anului de practică, nu mai întocmeam decît schița.

În pedagogie, era în vogă atunci herbartianismul, adoptat oficial și în școală. S. Manoliu avea față de metoda și didactica herbartiană o atitudine liberală și neconformistă. Fiind împotriva ori-

cărui șablonism, era și împotriva metodicii oficiale. Considera că fiecare lecție trebuie să fie un act de creație, de aceea încuraja pe practicanți la independență în modul de a concepe metodică lecțiilor. Pentru același motiv nu eram tutelați nici în pregătirea lor. Aveam toată libertatea să le concepem independent, numai să știm motiva calea aleasă. Important era să fim conștienți de scopul urmărit în lecție, atât pe latură instructivă cât și educativă, și să facem dovada că ne-am străduit în realizarea acestui scop.

Nu ținea la treptele formale ; ele reprezentau doar jaloane vagi, etape în conducerea de către propunător a procesului de cunoaștere didactică și de învățare a elevului : **elaborarea**, pe cale inductivă a noilor cunoștințe, **fixarea** lor într-o schemă logică, **integrarea** lor în sistemul celor vechi și **aplicarea** lor, fie în practica concretă, fie în cea verbal-logică. Niciodată nu ne chema la ordine pentru nerespectarea lor strictă și formală. Ne spunea uneori : „Nemții aștia, — apropo de Herbart și urmașii lui — sînt prea analitici ; prea despică firul în patru ; iar metodică lor, de aceea, e prea greoaie. Nu-i pentru noi ; românii pricep mai repede și învață mai ușor“.

Important, considera el, e să dovedești aptitudini de educator : să iubeștii copiii, să te apropii afectiv de ei, să le educi convingeri și deprinderi morale.

Cît privește **instrucția**, el prețuia mai mult decît o lecție savant făcută, o contribuție personală, modestă, la dezvoltarea gustului de a citi al elevilor, la cultivarea interesului și a dragostei de carte, la apropierea curiozității de a ști, de a căuta singuri în cărți.

Prin această atitudine progresistă a sa, în probleme de educație și metodică, S. Manoliu a prefigurat și anticipat elemente din **pedagogia timpurilor noastre**.

Ziua de practică pedagogică era o sărbătoare pentru noi toți. Pentru practicanții zilei ea însemna destrămarea tensiunii așteptărilor ; iar pentru ceilalți, festinul spiritual care încheia activitatea : un ceas în care-l ascultam pe S. Manoliu vorbind, făcînd analiza lecțiilor ținute.

În timp ce se ținea lecția, S. Manoliu își făcea observațiile în scris, pe caietul practicantului : șirul cuvintelor se înseria în oblicul paginii într-un scris citeț, cu litere stilizate la limită, cu înfățișare ordonată, estetică.

La sfîrșit se făcea analiza lecțiilor. Mai întîi autoanaliza practicantului, la care S. Manoliu dădea mare importanță. Aici se vedea dacă propunătorul e conștient de ceea ce a făcut, bine sau rău ; dacă poate explica și motiva ceea ce a făcut. Ne încînta uneori paradoxul situațiilor cînd un practicant, cu o lecție mediocră (ori slabă), se bucura în ochii lui S. Manoliu de aprecieri deosebite, pentru priceperea și ascuțitul spirit de discernămint cu care și-a făcut analiza propriei sale activități.

Urmau observațiile celorlalți practicanți și ei apreciați pentru spiritul critic dovedit ; a institutorului de la aplicație, apoi la urmă, a directorului.

Cuvîntul lui era o încîntare totdeauna, și-l așteptam ahitați. Nu știam ce să-i admirăm mai mult : erudiția ori frumusețea expunerii ; claritatea ideilor ori sistematica lor ; neiertătoarea incizie cu care diseca, ori amabilitatea cu care o mînuia.

Observațiile lui se grupau în trei aspecte : lecție, copii și propunător.

Lecția pentru S. Manoliu era o activitate complexă, destinată în ultima analiză a realiza trei sarcini : una de cunoaștere, una educativă și una practic-aplicativă. Aceste obiective trebuiau să stea în atenția propunătorului tot timpul lecției, încercînd să le realizeze neapărat pe toate trei. Într-o lecție copilul trebuie să învețe ceva nou (cunoștințe esențiale, puse într-o schemă logică), să devină mai bun (realizarea laturii morale : principii, norme morale, conduită) și să deprindă ceva folositor pentru viață. Aceste sarcini trebuiau să determine metoda lecției, nu formalismul herbartian. Așa ne sfătua S. Manoliu și noi așa năzuim să facem.

Privitor la clasă și copii, exigențele lui S. Manoliu se formau în două direcții : participarea activă a copiilor la lecție și disciplina. I se cerea propunătorului pricepera de a mobiliza interesul copiilor pentru lecție, de a determina participarea tuturor la elaborarea noțiunilor, la exercițiile aplicative, dar totul în chip disciplinat : o disciplină care nu excludea participarea și activitatea ; o disciplină a muncii. Ne cita adesea pe Comenius : „Școala fără disciplină, ca moara fără apă !“.

Grija lui de căpetenie însă, se îndrepta asupra propunătorului. Pe el vroia să-l formeze, educîndu-i însușiri de personalitate, aptitudini și deprinderi didactice și educaționale.

Mai întîi se referea la ținuta exterioară : vestimentație, curățenie, decență. Urmau apoi însușirile psihice de personalitate.

Funcția principală a educatorului, aceea de a comunica, el trebuie să o știe bine face. Trebuie să stăpînească, în primul rînd, instrumentul comunicării verbale : dicțiune perfectă, limbă literară, expresivitate verbală, expunere logică, gradată, etc. Toate aceste atribute ale comunicării propunătorului erau analizate, considerate critic, apreciate. Se dădeau îndrumări de educare și formare a lor.

În afara comunicării verbale, S. Manoliu se străduia mult să ne educe modalitățile unui alt timp de comunicare, neverbală, dar tot atît de importantă în profesiunea de educator : comunicarea afectivă, însoțită de alte instrumente ale expresivității : mimică vocală, mimică facială, pantomimă, gestică. În fața copiilor, propunătorul trebuie să adopte în permanență o expresie zîmbitoare, de bună dispoziție ; să știe apoi trăi aevea, după caz, stări psihice corespunzătoare diferitelor momente din lecție : entuziasm ori indignare, veselie ori tristețe, simpatie ori dezaprobare. Procesul de

Învățămînt nu poate fi limitat la transmiterea de cunoștințe. Educarea afectivității copiilor și formarea de reflexe condiționate în această sferă, constituie premise ale educării conștiinței morale. Copii mici fiind ușor sugestibili, se contaminatează afectiv, în lecție, de sentimentele și emoțiile trăite și exprimate de învățător, trăindu-le aidoma și ei. Lecturile cu bogată coloratură afectivă, lecțiile de istorie, nu-și împlinesc rostul dacă se limitează la comunicări verbale plate, monotone, lipsite de expresie afectivă. În afară de aceasta, ele plictisesc, interesul copiilor se stinge, și în curînd clasa nu mai poate fi stăpînită și condusă.

Potrivit acestor cerințe, se știe că lecțiile monotone, deslînate, cu timpi morți, lipsite de comunicare afectivă între învățător și clasă, erau respinse de S. Manoliu. Erau dezavantajați, în această privință, practicanții din fire mai apatici, mai săraci afectiv, în general flegmaticii și melancolicii, care aveau mult de furcă cu el. S. Manoliu considera, de altfel, că între aceste tipuri temperamentale și profesia de învățător există o incompatibilitate ireductibilă.

S. Manoliu dădea o atenție deosebită atitudinii pe care o avea propunătorul față de copii. Ne cerea să fim cu ei blînzi și plini de solitudine. Modelul de educator pe care ni-l indica, era Pestalozzi, care ne supraveghea mereu, blînd, din tabloul de la intrarea în școala de aplicație. Erau cudesăvîrșire interzise pedepsele fizice de orice fel. Eram îndrumați la tact pedagogic, la priceperea de a trata cu copiii diferențiat, individual, cu fiecare potrivit particularităților sale, fără violențe. Educatorul trebuie să fie săpînit, echilibrat.

S. Manoliu era foarte atent la progresul pe care-l făcea practicantul, de la o lecție la alta. În analiza lecțiilor succesive, îl compara cu el însuși, cu performanțele sale anterioare. Ținea, în felul acesta, să ne educe năzuința de continuă perfecționare.

Observațiile făcute de el oral, în fața tuturor, rămîneau scrise și în caiet. Și de abia după oră, după ce treceau emoțiile „dușului”, propunătorul se reculegea, lua caietul din nou, își citea observațiile pe îndelete, se pătrundea în sensul lor, reflecta asupra a ceea ce a făcut — și observațiile îi rămîneau în minte drept jaloane pentru viitoarele lecții.

Caietul cu observații trecea apoi din mîină în mîină, observațiile erau citite, ținute minte, adeseori copiate; încît observațiile scrise de S. Manoliu în caietele noastre de planuri de lecții, deveneau adevăratul nostru manual de pedagogie și de dialectică generală.

În felul acesta, școala de aplicație devenea adevărat laborator de formare și educare a aptitudinilor noastre profesional-didactice și educaționale.

Prețuirea și stima de care s-a bucurat S. Manoliu în ochii nășădenilor și a tuturor celor ce i-au cunoscut activitatea, s-a datorat mai multor lucruri : l-au apreciat ca om și cărturar distins, conferențiar, profesor și educator, dar mai cu seamă ca director întreprinzător și cu inițiativă, stăruitor, care a ridicat în cinci ani, în condițiile și cu mijloacele de atunci, — din aproape nimic, o școală normală ce putea sta alături de cele mai vechi și mai bune școli normale din țară.

Iată câteva date edificatoare în această privință.²¹

Școala ia ființă în 1923, cu două clase : I și IV, cu 89 elevi, un singur profesor titular al școlii ; restul cu completare de catedră de la liceul „G. Coșbuc“. Cursurile se fac într-o aripă a localului liceului ; internatul, într-un alt local, vechi și impropriu. Fără școală de aplicație, fără teren de cultură, fără mobilier, fără material didactic.

În 1924 vine director S. Manoliu, și anul școlar 1924/1925 însemnează pentru școală etapa ridicării : încă două clase, deci I—II, IV și V, cu 155 elevi. Un nou local și o nouă luptă pentru reacomodare : bucătării, sufragerii, cancelarii, clase. Ia ființă școala de aplicație cu 4 clase și 2 învățători, clase simultane. A început lupta pentru înzestrarea școlii cu mobilier (bănci, dulapuri, mese) și cu material didactic (hărți, tablouri, aparate). „Școala își înjghebase o modestă dar cinstită gospodărie economică“. Se extinde și intensifică propaganda culturală, despre care vom vorbi mai pe larg în altă parte : școala în acest an pregătește și desfășoară 17 șezători culturale în 12 comune din județ.

Anul școlar 1925/26 marchează etapa organizării școlii. Se completează ultimele 2 clase. Școala funcționează cu ciclul complet : clasele I—VI cu 248 elevi. Obține al treilea local — al fostei preparandii. Altă organizare a întregii școli : mutări, amenajări, reparații, adaptări : „Totul se face însă în bună parte cu elevii, care au învățat că tot ceea ce fac, fac pentru însăși școala lor. S-a împlinit adevărat școala muncii ! Elevii au lucrat cu drag pentru școala lor ori și ce lucru care, fie ei, fie școala, au avut nevoie. Astfel, elevii au împodobit ei înșiși propriile lor clase și au lucrat în atelierul de lucru manual, sub conducerea vrednicului și iscusitului profesor C. Albu, o bună parte din mobilierul și materialul trebuitor școlii și lor înșile (dulapuri, mese, scaune, cuiere, lăzi de lemne, rame, reparații, aparate și instrumente de fizică, împăieri de animale, etc.). Același interes au dovedit elevii, și aceeași muncă, în adunarea materialului etnografic, la stimularea harnicului profesor T. Pușcă, organizatorul muzeului“.²²

Din inițiativa lui S. Manoliu și avînd în vedere buna pregătire a învățătorului preconizat de școala vremii, pe lîngă cursurile

21. S. MANOLIU. op. cit., pg. 217—258.

22. Ibid., op. cit., pg. 326; 247—249.

programatice, se mai adaugă la clasele superioare cursuri suplimentare de geodezie, matematică, curs de împăiat. Îndeosebi acesta din urmă a fost foarte util. Dată fiind slaba înzestrare a școlilor din acea vreme cu material didactic, mulți dintre absolvenții școlii au pus bază, la școlile pe unde au ajuns, unor adevărate muzee de științe naturale.

Dar acțiunea cea mai curajoasă întreprinsă de S. Manoliu pe linie gospodărească, a fost împrumutarea școlii cu pământ de cultură. Reeditând experiența lui Pestalozzi de la Neuhof, a obținut pentru școală 60 ha. pământ agricol, la locul numit Valea Runcului. Pământul, situat la 5 km. de școală, era de o calitate mediocră (pământ de pădure), dar a servit de minune scopului urmat de S. Manoliu. Se înfăptuia, în primul rând, un deziderat al pedagogiei: **școala muncii**. Elevii aveau unde desfășura activitatea de practică agricolă, căci era în tradiția școlii normale de atunci, să aibă pământ agricol. Învățătorul anilor de atunci trebuie să fie un priceput agronom, cu solide deprinderi gospodărești, pentru a putea îndruma agricultura satului, și dacă-i posibil, prin modelul propriei sale gospodării, să devină pentru săteni un fel de Popa Tânda. Nu știu dacă acest deziderat, în perspectivă îndepărtată, a fost atins ori nu, dar școala muncii s-a înfăptuit cu adevărat. Majoritatea elevilor școlii fiind copii de țărani de pe Valea Someșului, și fiind și cu pricepere îndrumați de agronomul Filimon, nu ne-a fost greu să muncim acel pământ cu zel și cu rezultate neașteptat de bune: în al doilea an de exploatare, ferma ne-a dat: un vagon de cartofi, două vagoane de porumb, zarzavaturi, fructe, etc. Gospodăria avea: 8 cai, 4 vaci, 30 porci, oi, capre, etc. „Gospodăria economică asigură elevilor o hrană cum puține școli normale au fost în stare să o facă”.²³ Pedagogul năsăudean s-a dovedit mai priceput gospodar decât cel de la Neuhof.

În același an, propaganda de culturalizare a satelor a numărat 22 șezători, în tot atâtea sate din județ. La sfârșitul anului, ca în fiecare an școlar, o excursie mare prin țară cu toată școala. Gratuit.

Anul școlar 1926/27, marcînd etapa înfloririi școlii, numără 286 elevi, din care 8ș orfani de război. Se obține cel de al 4-lea local de școală. Alte restructurări, reparații, mutări, completări de mobilier și material didactic, și toate făcute în cea mai mare parte cu elevii.

1927—1928, marcînd apogeul, școala are 326 elevi, 18 profesori, 6 localuri. În acest an școala înfăptuiește lucruri de necrezut: își face o măcelărie proprie, brutărie proprie, „iar ca operă cu adevărat îndrăzneță, aduce lumina electrică în Năsăud. Uzina electrică a școlii luminează și școala și orașelul Năsăud”; începe construcția noului local al școlii normale.

23. S. MANOLIU, op. cit., pg. 228—237.

1928—29, **ultimul bilanț** : 340 elevi, 19 profesori, total 500 de suflete ale școlii. Școala de aplicație are cursul complet : clasele I—IV ; V—VII. Elevii normaliști își extind practica pedagogică și la clasele V—VII. Școala ocupă șapte localuri ; are o bibliotecă profesorală de peste 6.000 volume, fiecare clasă biblioteca sa, școala de aplicație pe a sa. Școala are muzeu de științe naturale, muzeu etnografic, aparat de radio, la care mergeam seara, pe rând, toate clasele, pentru a vedea și asculta minunea cea nouă. Era, dacă nu mă înșel, întâiul și singurul aparat de radio în Năsăud ; aparat de proiecție, de cinematograf, atelier de lucru manual, baia elevilor, etc. Propaganda culturală s-a desfășurat în 19 comune din județ.

Curios lucru că S. Manoliu, deși fiu de intelectual, orășan, el însuși pasionat al cărților, a fost totuși un frecvent adept al muncii productive. Se pare că la aceste concluzii l-au adus, deopotrivă, și concepția sa pedagogică, și experiența concretă pe care a făcut-o la școala din Năsăud. Oricum, la baza ridicării școlii sale a fost munca : „Cum se explică totuși minunea ridicării acestei școli din nimic și într-un timp așa de repede? Desigur, în primul rând prin însăși munca frumoasă a elevilor“ (pag. 256). Pentru că ridicarea acestei școli, în condițiile și în ritmul în care a avut loc, a fost o adevărată minune. Dar munca aceasta, pe lângă valoarea ei educativă și productivă totodată, purta în ea încă o valență : aceea de a arăta viitorilor învățători modelul ridicării unei școli prin muncă, pricepere și entuziasm : „este drept că elevii pregătiți astfel au văzut ei înșiși cum se ridică o școală, ieșind bine înarmați în lupta care trebuie s-o poarte ca viitori învățători pentru ridicarea și înzestrarea școlii lor primare și pentru ridicarea economică a țaranului nostru, care e așa de înapoiat“.²⁴

TIPUL DE ÎNVĂȚĂTOR PE CARE-L PREGĂTEA ȘCOALA NORMALĂ

În anii de după întâiul război mondial, se puna cu deosebită acuitate problema satului și a țăranimii. Eram o țară cu populația majoritară sătească, pe care o măcina analfabetismul, alcoolismul, proasta stare igienică și rudimentara gospodărie economică ; iar la temelia tuturor acestor rele se considera că nu e decît incultura.²⁵

Plecînd de la această premiză, se ajunsese firesc la concluzia că salvarea nu putea veni decît de la școală și învățător. De aceea s-a adoptat punctul de vedere al lui Haret : „Ținta noastră trebuie să fie ridicarea economică și culturală a poporului de jos. Și această ridicare se va face și prin școală și în afară de școală (s.n.). Corpul didactic, prin numărul cel mare al membrilor săi, prin cultura lor, prin faptul că sînt răspîndiți pe toată suprafața țării, este chemat

24. S. MANOLIU, op. cit., pg. 254.

25. S. MANOLIU, op. cit., pg. 482.

în prima linie la această mare operă. Ceea ce lucrează el în școală este, fără îndoială, meritoriu ; dar atîta nu ajunge. Dacă învățătorul ar considera rolul său terminat, îndată ce a dat strict cantitatea și felul de muncă pentru care e plătit, el ar fi un bun funcționar, dar n-ar merita numele de apostol cu care se glorifică. Noi ne-am silit să utilizăm activitatea corpului didactic și în afară de școală, punînd-o în serviciul luminării poporului și a deșteptării lui la o viață intelectuală, morală și economică mai bună. M-am silit ca din învățători să creez o forță pe care să o îndrept întregă, contra stării de ignoranță și decădere a țaranului sub toate formele ei²⁶.

Este evident că Haret, în practica sa școlară, pleca el însuși de la un punct de vedere pestalozzian ; iar acesta, la rîndul lui, de la o viziune socială iluministă, după care, asanarea tuturor relelor sociale, începînd cu cea economică, se poate face numai prin educație și cultură. Deci prin școală.

Această concepție socială asupra școlii și învățătorului a determinat formarea și promovarea, în școala normală a unui anume tip de învățător, învățătorul pregătit a duce la îndeplinire misiunea de a ridica satul prin activitățile sale școlare și extrașcolare. Era tipul învățătorului „apostol“, „luminător al satelor“.

S. Manoliu însuși se pare că a fost cucerit de această viziune, căci declară, — e adevărat, cu oarecare reticiențe : „Și ne întrebăm dacă nu cumva epoca aceasta a învățătorului, factor social, așa cum l-a visat Pestalozzi, nu era absolut necesară în ridicarea masei noastre țărănești, care trebuie dezrobită cu orice preț și cu orice sacrificii“²⁷.

Viziunea învățătorului-apostol intrase și în literatură : Nicolae Apostol, personajul lui Cezar Petrescu, din romanul cu același nume, este o plasticizare a tipului de învățător promovat de pedagogia vremii. Este învățătorul misionar, pe care nimeni n-o să-l întîmpine, la sosirea în sat, cu pîine și cu sare, dar care, singur, înfruntînd indiferența și uneori ostilitatea autorităților și a localnicilor, luptă pentru ridicarea și luminarea satului.

S. Manoliu și profesorii săi n-aveau cum se emancipa de sub tutela acestei concepții, instituționalizată de altfel în toată Europa. Acesta era tipul de învățător preconizat de pedagogia vremii, profilat de planul de învățămînt și programa școlară.

Aceasta era atunci concepția asupra rolului învățătorului în sat, și pentru acest rol se străduia școala normală să-l formeze și să-l pregătească : destoinic învățător la clasă și priceput în munca de ridicare economică și culturală a sătenilor.

Mijloacele muncii cu copii, la clasă, erau cele clasice ; și în vederea dobîndirii lor, S. Manoliu se străduia să ne pregătească cît mai bine. Urmărea să ne însușim temeinic pricepri și deprinderi de a face lecții bune în clasă, viza deci însușirea unei măiestrii didac-

26. SPIRU HARET. Raport, pg. 138, 139, citat de S. Manoliu, pg. 276.

27. S. MANOLIU, op. cit., 277.

tice, așa cum făcuse și antecesorul său nășăudean Vasile Petri, la vechea preparandie. Pentru aceasta a organizat, cum nu se poate mai bine, școala de aplicație : institutori pregătiți, clase simultane, practică la clasele V—VII, îndrumări metodice deosebit de prețioase, toate condiții care concureau la realizarea intenției lui de a ne ajuta să ne însușim „arta de a învăța pe toți, toate“.

Pe latură educativă ne ajuta să ne însușim tactul pedagogic, considerat de el drept cheia succesului în munca educativă.

Habitudinea pe care o considera S. Manoliu cea mai prețioasă pentru un om de cultură în general și pentru învățător în special, era gustul de a citi. Și pe acesta se străduia să ni-l cultive, prin toate mijloacele. Își dădea seama de lipsurile cu care plecam la terminarea școlii și mai cu seamă aprecia just pericolul ce ne amenința în izolarea satului : rutina profesională și îngustarea inexorabilă a orizontului de cultură generală ; și în această situație, numai dragostea de carte, gustul de a citi putea preveni și lecui răul. Și ce nu făcea S. Manoliu ca să ne însufle obișnuința lecturii ! Căuta să ne convingă de necesitatea de a învăța mereu, de a ne completa continuu cultura profesională și generală pe calea autodidaxiei. Ne amintea adeseori aforismul lui N. Iorga. „Învățător să fie cel care simte că are ceva de spus și crede că mai are ceva de învățat !“. Ne îndruma mereu să citim, ne recomanda cărți, ne citea el însuși din unele, ori ni le prezenta ispititor, ca să ne determine a le citi. Ne-a făcut biblioteci pe clase. Ne dădea indicații și sfaturi asupra modului cum să citim, tehnica lecturii, precum și asupra modului de a lua note după cele citite. Ne încânta cu arta propriului său citit, în orele când avea răgaz să o facă. În ochii lui se bucurau de mare prețuire elevii care citeau mult.

Ținea mult ca absolvenții să ducă cu ei în școlile și satele lor, o limbă literară și un scris ortografic. Cu greșelile de ortografie era neîndurător. Printre altele, probabil că și nevoia formării la elevi a unui scris corect, al însușirii unei limbi frumoase și a unei ușurințe de exprimare în scris, l-au determinat să adopte procedeul lucrărilor scrise, pe care ni le dădea după fiecare lecție ținută. Cred că toți foștii săi elevi i-au rămas recunoscători pentru rezultatele pozitive ale acestui procedeu.

Ca însușiri de personalitate, se străduia să ne educe la toți omenia, ca îndrumar în conduita noastră : în sat, — cu oamenii ; în școală, — cu copiii ; apoi dragostea de profesiune ,de școală și copii.

Drept pregătire pentru desfășurarea activităților în afara clasei și extrașcolare, școala căuta să formeze elevilor un sistem de priceperi și deprinderi practic-gospodărești realiste : să știe lucra în atelierul de lucru manual, pentru a confecționa cele necesare școlii și lor înșiși ; la cursul de agricultură să învețe tot ce trebuie pentru a ști îndruma agricultura sătenilor ; s-a făcut cu elevii un curs de apicultură și s-au confecționat cu ei, în atelierul școlii, stupi ; s-a deschis un curs de împăiat pentru înzestrarea școlii cu

material didactic ; un curs de agrimensură, pentru ca viitorul învățător să poată veni în ajutorul sătenilor, în împărțirea pământului ; s-a făcut cu noi multă muzică și vioară, pentru a ști instrui în sat un cor cu țărani ; am fost instruiți să cunoaștem dansuri populare ; în pregătirea șezătorilor literare săptămânale, pe clase, apoi pe cele ale școlii, am deprins tehnica pregătirii serbărilor școlare și a șezătorilor literare ; am învățat puțin și din arta regizorală, etc. De toate am învățat, pentru ca la toate să ne pricepem.

Pe lângă activitățile organizate în clasă, destinate să formeze elevilor însușirile didactice amintite, școala a pregătit și desfășurat o susținută campanie de propagandă culturală la sate. Între anii 1920—1930 au fost vizitate în acest scop peste 60 de sate din județ. Vizitarea comunelor, cu toți elevii școlii, însoțiți totdeauna de profesori și director, urmărea mai multe obiective :

Mai întâi, întâlnirea cu învățătorii tineri, foști elevi ai școlii, în preocuparea de a ține legătura școlii cu ei. Aceste întâlniri constituiau prilejul cel mai nimerit de a face constatări imediate în legătură cu modul în care fostul elev poate și știe face față sarcinilor. Prilej, de asemenea, de schimburi de vederi, de opinii ; de noi îndemnuri, sprijin moral, sfaturi.

Șezătorile desfășurate de școală erau apoi, o mână de ajutor dată efectiv școlii vizitate, în acțiunea ei de ridicare a satului. Programele, judicios întocmite, pe lângă punctele cu valoare estetică, ori de divertisment, aveau și o parte intenționat instructivă și mobilizatoare : conferințe de popularizare științifică, piese de teatru, în care se combăteau viciii ori se demonstau virtuți morale, etc.

Șezătorile literare erau apoi instructive pentru elevii însșiși. Cu aceste ocazii ei cunoșteau condițiile concrete de muncă ale învățătorului la sat ; vedeau cum se pregătește și cum se desfășoară o șezătoare culturală ; trăiau experiența vie a acțiunii de culturalizare a satului, vedeau reacțiile publicului, rezultatele obținute.

În fine, producțiile noastre, în acea epocă, imediat următoare actului de întregire a țării și neamului, erau cele dintâi manifestări culturale în limba română, în satele din județ. Cîntecele populare, dansurile naționale, poeziile, piesele de teatru din repertoriul literaturii române făceau încîntarea populației sătești.

Acesta era profilul moral și profesional al învățătorului pe care s-a străduit școala condusă de S. Manoliu să-l formeze. Fără îndoială că în bună parte a reușit ; iar învățătorii ieșiți din școală în acei ani, au împlinit în satele lor, mesajul educativ al fostului lor director și profesor de pedagogie.

LEGĂTURA ȘCOLII CU ABSOLVENȚII

Cu toată străduința lui de a crește în școală învățători destoinici și bine pregătiți profesional, în stare să facă față multiplelor sarcini ce-i așteptau, S. Manoliu își dădea seama că lucrul nu e cu

putință pe de-ntregul. Mai întâi, pentru că „acum după război, absolvenții normaliști ies învățători la 18—19 ani. Ce experiență poate avea un asemenea învățător, oricât de cu stea în frunte ar fi fost la școală și oricât de bine intenționat ar fi?”²⁸ Aceasta pe de o parte. Mai erau însă și alte neajunsuri: absolvenții terminau școala cam sumar pregătiți. Nevoia urgentă de învățători în țară, în urma pierderilor din război, obligase legiuitorul să limiteze școlăritatea în școlile normale la 6 ani. Or, în așa de scurt timp (4 clase elementare + 6 de școală normală) nu se puteau învăța prea multe. Ministerul însuși și-a dat seama de această insuficiență, de aceea, în anii care au urmat, durata școlărității s-a ridicat la șapte și apoi la opt ani. Școala nu reușea să dea în acest scurt timp, cu toate eforturile sale, decît o orientare sumară în cultura generală și cîteva deprinderi didactice, o pregătire ce se cerea necondiționat completată și consolidată după absolvire. Cea mai mare nenorocire ce putea lovi școala și pe tînărul învățător ieșit din școală cu această pregătire, ar fi fost să plece în viață cu credința că știe destul, că nu mai are nevoie să continue a învăța. O astfel de optică ducea fatal la rutină, și în multe cazuri, îndeosebi pe învățătorii copleșiți de griji și nevoi materiale, la rustificare.

Remedierea acestor lipsuri, ce-și aveau originea în însăși structura și programa școlii normale, nu puteau fi înlăturate decît presupunînd o stăruitoare muncă autodidactică a învățătorului, după terminarea școlii, și o permanentă îndrumare a lui, de către organele Inspectoratului școlar județean. Iluzii însă, ambele presupuneri! Copleșit de lipsuri materiale, lăsat „să se descurce” luni întregi fără salariu, omului nu-i mai ardea să se țină la zi cu literatura pedagogică; pe de altă parte, în perioada anilor la care ne referim, în această literatură își făcuseră loc atîtea orientări și „curente noi”, majoritatea importate „cu ridicata”, croite pe dimensiunile și pentru nevoile altor țări, încît pentru un tînăr învățător, chiar bine intenționat de-ar fi fost, n-ar fi putut discerne și alege nimic. Așa se explica dezorientarea generală a învățătorilor, în materie de pedagogie, la acele faimoase examene de definitivat, la care se făcea mare paradă de memorie, în timp ce munca la clasă rămînea tot la rutina tradițională.

Competința îndrumării organelor inspectoratului școlar era și ea iluzorie. Trebuia dar, întreprins ceva pentru a veni în ajutorul tînărului „apostol” de 18 ani, izolat undeva într-un sat, departe de bunăvoința și îndrumarea profesorului de pedagogie.

Dîndu-și seama de această necesitate, S. Manoliu s-a gîndit la unica măsură ce putea da rezultate în condițiile școlii de atunci, și anume la extinderea activității școlii normale și dincolo de zidurile ei, și continuarea acțiunii sale de pregătire și îndrumare a absolvenților și după terminarea școlii. În felul acesta, școala normală nu-și mai tăia legăturile cu elevii care terminau, ci le continua și

28. S. MANOLIU, op. cit., pg. 9.

după absolvire, pe alte căi, în alte forme și cu alt conținut, până târziu, la emanciparea definitivă a învățătorului. Această menținere a legăturii cu absolvenții îi apărea lui S. Manoliu drept o datorie morală a școlii față de ei, datorie ce rezulta din insuficiențele de concepție și de programă ale școlii normale de atunci.

În această nouă înțelegere a rolului său, școala normală trebuia să devină un centru metodic de experimentare și documentare, un laborator pedagogic viu,²⁹ care să treacă prin sita ei toate curentele și orientările pedagogice noi, să le experimenteze, selecționeze și apoi să recomande învățătorului de la clasă, ce să adopte și cum să procedeze, pentru a-și îmbunătăți munca și pentru a nu cădea în rutină.

Comunicarea cu învățătorul, în sensul celor de mai sus, S. Manoliu a preconizat s-o facă periodic (anual) prin anuarul școlii normale. Această intenție și-a arătat-o clar în „Cîteva lămuriri“ care prefătează întîiul anuar scos de el, „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, avînd această funcție: „Dar cu osebire (un anuar) trebuie să trateze diferite chestiuni culturale și educative, înrudite mai ales cu ramura profesională — îndrumătoare. Feluritele probleme și informații de cultură generală, de literatură, de știință, de școală, de pedagogie și educație, ar fi spicuite, scormonite și cercetate; expuse, rezumate și limpezite pe înțeles, nu atît pentru publicul mare sau pentru părinții copiilor, în bună parte țărani, cu alte griji și necazuri, cît mai ales pentru membrii corpului didactic și în special pentru foștii elevi, ieșiți din școlile normale, trebuie să mărturisim prea tineri și fără experiența vieții“.³⁰

Și anuarul scos de el în 1930 își îndeplinește funcția preconizată, nu numai prin dedicație („Vouă, dragi elevi și foști elevi“) ci și prin conținut. El cuprinde trei părți: Partea I, „Istorică“, „în care se vede aeeva — odată cu icoana trecutului — cum s-a înfiripat și ridicat o școală prin însăși iubirea și munca voastră solidară și neîncetată, zi de zi, în acest străvechi colț de țară românesc de pe malul Someșului“. Partea II-a, „Culturală“, cuprinde variate articole și studii, scrise de S. Manoliu și alți colaboratori, dar toate de mare interes pentru formarea și completarea culturii generale a tînarului învățător.

Pe linie profesională, îndrumătoare, anuarul, pe lîngă studii de istoria pedagogiei, V. Petri, S. Haliță, pedagogi ai țînutului, și pagini din istoria școlilor născudene, mai cuprinde studii, recenzii și discuții legate de actualitatea pedagogică, toate situîndu-se în sfera preocupărilor de interes imediat și concret a învățătorului; astfel: o expunere clară și completă a metodicii scris-cititului, cuprinzînd și planuri model, scrisă de iscusitul institutor N. Matei de la școala de aplicație. Lucrarea extrem de utilă pentru învățătorii începă-

29. Azi, această funcție o îndeplinește, in parte, Institutul de științe pedagogice din București și „Revista de pedagogie“.

30. S. MANOLIU, op. cit., pg. 9.

tori. Mai cuprinde recenzia unui manual de citire pentru clasa a II-a, scrisă de același autor, recenzie ce reamintește învățătorului toate condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un manual de citire, prevenindu-l în felul acesta asupra cerințelor pe care trebuie să le aibă față de manualele pe care le va adopta pentru școala sa. Un alt institutor al școlii de aplicație, T. Vlădoianu, discută o lucrare recent apărută (de E. Chencinschi) care face propuneri pentru o reorganizare și o reconsiderare a îndrumării și controlului în învățământ — problemă de mare actualitate școlară și pedagogică atunci. N. Enescu recenzează broșura (scrisă de E. Chencinschi și I. Pavel) „Administrația învățământului primar“, în care doi dascăli mai vîrstnici dau tinerilor învățători îndrumări cum să se descurce în scriptele și administrarea școlii. S. Manoliu însuși, cu un ascuțit spirit polemic, dar cu amară ironie la adresa autorităților școlare ale vremii, discută în aceste pagini două din problemele ce-și făcuseră loc în opiniile oamenilor noștri de școală. Întîia, în legătură cu o anume opinie din presă, că ar fi prea multe școli normale în țară. Discuția se ivise în legătură cu înmulțirea numărului de învățători șomeri. S. Manoliu se indignează legitim : Prea multe școli normale și prea mulți învățători, atunci cînd statistica arată că în 1928 un milion de copii de vîrstă școlară rămăseseră neșcolarizați?“. Cînd un năcăjit de învățător este obligat să țină cursuri în fiecare zi, singur cu 7 clase deodată, acolo unde în mod normal ar trebui să fie 7 cadre didactice?. Cînd poporul nostru numără peste 40% analfabeți? Nu prea mulți învățători, ci prea puțini. La cei trei milioane de copii în vîrstă școlară, socotind în medie cîte un învățător la 30—40 elevi, țara noastră mai are nevoie de încă 90—100.000 învățători. Deci nu micșorarea numărului de școli normale, ci dimpotrivă : intensificarea calitativă și cantitativă deopotrivă a învățământului primar și normal !³¹

Se mai discuta de asemenea, în lumea școlii, despre cursul complementar (supraprimar). Se știe că prin legea din 1924, se hotărîse prelungirea școlarității cu încă trei ani : V, VI, VII. Se mai știe de asemenea că acest curs n-a dat rezultatele așteptate. Deoarece se adoptase o programă cu totul străină de ocupația, interesele și nevoile copiilor de la sat, cursul nu era frecventat. Se ajunsese la paradoxala situație că numărul absolvenților clasei a VII-a era mai mic decît numărul școlilor care aveau acest curs. De la aceste constatări s-a ajuns la concluzia desființării lui, ca ineficient. Indignarea lui S. Manoliu la această concluzie, este fără margini. El recunoaște falimentul cursurilor, dar afirmă imedia : „Cursul complementar în sine e bun. Mai ales necesar. De aceea nu trebuie desființat, ci dimpotrivă, prelungit pînă la armată ! (s.n.). Desigur însă că trebuie modificat și organizat. Mai ales în ce privește programa analitică și orarul. Programa analiti-

31. S. MANOLIU, op. cit., pg. 479.

că trebuie pusă numai pe baze practice-gospodărești realiste. Concluzia : nu desființarea cursului complementar, ci mărirea și reorganizarea lui, pe temelii realiste și sănătoase³².

Cursul a fost înființat de el și la școala de aplicație, dar aici l-a organizat și pus pe baze practice-gospodărești realiste așa cum îl concepea el : lecții în natură și atelier, activități practice, utile, pe măsura nevoilor populației locale ; cantină pentru elevii de parte de școală, etc.

Reținem din atitudinea lui S. Manoliu în problema discutată, o idee prețioasă : preconizarea unei legături continui cu școala, atât a copiilor de la sat, cu școala lor, cât și a absolvenților școlii normale, cu a lor.

Iată câteva apeluri ale sale în acest sens : „Numai legătura continuă cu școala — fie și redusă — ne poate mântui !“ ; „principala (de realizat) în școala noastră este neconținută legătură cu școala !“.

Este o idee care, din nenorocire, nu s-a putut înlăptui decât în zilele noastre.

Partea a III-a a anuarului, „Școlară“, este o dare de seamă, pe ani școlari, cuprinzând date și indicații generale asupra școlii normale, a școlii de aplicație și a comitetului școlar. Anuarul reprezintă dar, în concepția lui S. Manoliu, forma principală de a menține legătura școlii normale cu absolvenții. Probabil se va fi gândit să scoată și o revistă cu caracter pedagogic-îndrumător, a școlii, care să mai îndeplinească acest oficiu, dar n-a mai avut timp s-o facă.

O altă formă de menținere a legăturii școlii cu absolvenții, o constituiau excursiile și deplasările școlii în propaganda culturală, în satele din județ. Ele urmăreau, pe lângă mâna de ajutor pe care s-o dea școlii din satul respectiv, în ridicarea culturală a sătenilor, și stabilirea unor contacte pedagogice cu școala și cadrele didactice de acolo : cunoașterea împrejurărilor în care lucrează, a greutăților pe care le întâmpină, acordarea de asistență pedagogică tinerelor cadre care aveau nevoie de aceasta, și în sfârșit, întâlnirea cu foștii absolvenți : *in medias res*, sau pe românește, a-i vedea la treabă : cum lucrează, ce rezultate obțin, unde merg lucrurile mai greu, etc. Se pare că aceste întâlniri ale foștilor elevi ai școlii cu S. Manoliu și cu ceilalți profesori, constituiau examene mai serioase decât cele de la școală.

S-a mai utilizat și un alt mijloc, evident nu atât de generalizat, dar foarte important și mai cu seamă eficient : corespondența lui S. Manoliu cu foștii săi elevi. Mulți dintre ei îi scriau, cerându-i ajutorul și îndrumarea în multe probleme legate de munca lor în școală. Nici unul n-a rămas fără răspuns ; și fiecare răspuns însemna, pentru cel ce-l primea, o lecție ori un îndemn, un sfat ori o încurajare.

32. Ibid., op. cit., pg. 482.

Printre multele idei și înfăptuiri cu caracter pedagogic progresist, legate de numele lui S. Manoliu, va rămîne și aceasta : școala normală trebuie să fie și să rămînă pentru obsolvenții ei alma mater care să păstreze cu toți o legătură filială și să continue a-i îndruma și ajuta cît timp vor mai avea nevoie de ea.

II

E D U C A T O R U L

SCURT ITINERAR BIOGRAFIC

S-a născut la Bacău, într-o familie modestă de intelectuali. Tatăl, institutor ; antecesorii dinspre mamă, de asemenea institutori și profesori. În casă, atmosferă cărturărească : cărți și reviste, preocupări pentru probleme științifice și literare.

Familie numeroasă : 14 copii, toți școlarizați în învățămîntul secundar, și majoritatea și în cel universitar.

Pierderea de timpuriu a mamei, lipsește pe cei mai mărunți dintre copii, printre care și pe Sandu, de afecțiunea maternă. O soră mai mare îi ia locul și-i îngrijește cu devotament.

Greutăți materiale : toată casa trăind dintr-un singur salar, încît, copiii învățătorului Manoliu se obișnuiesc de timpuriu cu lipsurile, manualele și hainele vechi trec regulat de la cei mai mari către cei mai mici. Se ajută unii pe alții, se ocrotesc, fac front comun sărăciei. Cei mai mari, printre care și Sandu, meditează copii din oraș.

Climatul din casă este de muncă și sîrguință la învățătură, de ascultare și disciplină. Și toți copiii fac școală, majoritatea dintre ei ajungînd cărturari : profesori, publiciști, avocați.

În această atmosferă de preocupări intelectuale din familie, Sandu și-a însușit de timpuriu dragostea de carte, pasiunea pentru lectură, care nu l-au părăsit toată viața.

Strălucit și ca elev și ca student, termină facultatea de litere și filozofie. Poate fiind că tatăl său era învățător, se hotărăște să devină dascăl ; și poate fiindcă din primul an de învățămînt ajunge profesor la cea mai reputată școală normală din vremea aceea, „Vasile Lupu“ din Iași, se hotărăște să-și dedice viața formării și educării învățătorilor.

În 1916 e mobilizat pe front și face întreg războiul, cu toate suferințele lui.

Înzestrat cu o constituție somatică precară, la care s-au adăugat apoi lipsurile materiale din adolescență, munca și suprasolicitățile, războiul, contractează o gravă afecțiune pulmonară, în vremea aceea fatală. Spitale, odihnă în sanatorii. Tineretea învinge, și pentru moment boala e stăvilită. Își reia activitatea, dar medicii indică aer curat, peisaj rural, munte. Și tînărul de 27 de ani renun-

ță la Iași și la îndreptățitele aspirații către continuarea studiilor și o catedră universitară, și se stabilește la Năsăud : profesor de științele pedagogice, limba română și director al școlii normale. Era în 1924.

OMUL

Puțințel la trup, firav și plătând, te invita la o atitudine prevenitoare și de grijă față de el : să-l ocrotești, nu să-l înfrunți ! Fața zîmbitoare, cu linii regulate, fruntea lată și privirea blîndă îi dădeau o expresie plăcută, prietenoasă, care te încuraja să i te apropii. Cînd vorbea, te cucerea cu timbrul catifelat al vocii sale molcome, cu registrul ei infinit de nuanțe și inflexiuni.

Avea o ținută vestimentară de o eleganță sobră, discretă, care îi dădea o notă de distincție deosebită.

A fost toată viața lovit de soartă : sărăcie, sănătate precară, boală. Boala îndeosebi i-a modelat în mare măsură personalitatea. Printr-un fenomen firesc de compensare, el și-a făurit o lume în care energia sa tinerească se putea afirma : lumea cărților, a ideilor și a școlii pe care a condus-o.

N-a avut nici casă, nici familie, nici gospodărie ca să-l solicite la alte griji. Unica sa preocupare a fost școala și elevii. Lor li s-a devotat pînă la jertfă. Și fiind el însuși bolnav, a știut ca nimeni altul să îngrijească de sănătatea elevilor săi.

Sărac. Cumpăra mereu cărți, dar se pare că salariul nu-i ajungea totdeauna să le plătească imediat. Mi-a căzut în mînă întîmplător, un volum de „Studii filozofice“ de C. Rădulescu-Motru, ce făcuse parte din biblioteca lui. Sub copertă, pe ultima pagină, el scria : „Plata la I-a leafă !“ Cumpărate pe datorie și plătite „la întîia leafă“, a adunat o bibliotecă de cîteva mii de volume pe care, la moarte, a lăsat-o școlii. A fost unica lui avere.

În intimitatea cărților își petrecea el nopțile, căci zilele erau dăruite școlii. Din paginile lor și-a agonisit o uimitoare erudiție, pe care a fructificat-o cu generozitate în lecții, în munca de educare a elevilor.

Curios lucru că S. Manoliu, deși bolnav, era totuși un optimist. Vîrsta, constituția sa psiho-somatică echilibrată, poate că și o concepție filozofică stenică, i-au topit complexele. Avea un temperament echilibrat și o fire armonios dezvoltată. Vioi și mobil, deschis, vesel și sociabil, în afara zilelor cînd era preocupat și clopeșit de griji, te întîmpina totdeauna cu zîmbetul pe buze. Un zîmbet cald, care-i deschidea toate sufletele și topea orice rezistență. Zîmbetul lui blînd, încurajator și plin de sollicitudine, era întîiul semn că-ți oferea prietenia și înțelegerea, că te invita la încredere și confesiune.

În fața lui pierdeai orice rezervă și împotrivire ; rămîneai numai cu sentimentul că ți s-a întins o mînă ce vrea să te ajute. Și-n fața acestei generozități, nu ezitai. . .

Așa stabilea el contactul cu oamenii. Și întâiul contact era totdeauna decisiv și durabil.

Spirit întreprinzător și de inițiativă, dinamic, era tot timpul preocupat de a îmbunătăți organizarea și desfășurarea procesului instructiv-educativ al școlii sale, de a da elevilor mereu mai bune condiții de viață.

Deși suferind, nu se menaja. Îl găseai la orice oră în cabinetul său, ori prin școală. Se culca toată școala, și lampa lui continua să ardă pînă noaptea târziu ; și înainte de a o stinge, mai făcea o ultimă inspecție la dormitoare, să vadă cum dorm copiii : dacă au foc, dacă-s aerisite dormitoarele, dacă plintoanele sînt de veghe. . . Apoi se ducea și el acasă.

Avea un foarte dezvoltat spirit organizatoric și simț gospodăresc. Și e de mirare că deși de o formație spirituală filozofică, nu și-a pierdut simțul practic al realității concrete, care l-a ajutat să organizeze și să conducă atît de bine gospodăria școlii sale.

Îmbinînd strălucit aptitudinile sale intelectuale și morale, cu cele ce-l solicitau la o viață practică de organizare și conducere, S. Manoliu a rămas în esență un om de acțiune. El n-a trăit contemplînd, ci acționînd ; așa se explică uimitoarele sale realizări în cei 5 ani cît a condus școala. „Icoana unei școli. . .“, de altfel, este o carte care îi atestă realizările concrete, nu reflecțiile filozofice.

Caracter integru, a dat elevilor și colaboratorilor săi o strălucită pildă de acord perfect dintre vorbă și faptă ; dintre convingeri și conduită.

Înzestrarea sa psihică excepțională, înfăptuirile din școală, tinerețea, pe un altul l-ar fi dus poate la înfatuare ; el a rămas însă modest, și modestia a fost una din dominantele morale ale personalității lui. În tot ceea ce făcea, ghiceai la el tendința de a rămîne în umbră, de a lăsa pe alții în față. Se ferea cu grijă de orice ostentație, de orice prim-plan. Ținea adesea conferințe publice în sala festivă a liceului „G. Coșbuc“. Sala era totdeauna plină și publicul îl aștepta cu simpatie și considerație. Vorbitorul apărea discret, sfios parcă, și se oprea la marginea laterală a scenei, și niciodată la mijlocul ei, cum se obișnuiește, și unde era firesc să se afle. Dar totdeauna, la sfîrșitul expunerii, prin ovațiile ce urmau, publicul îl situa în față, în mijlocul scenei. . .

Stilul său de muncă în școală a rămas pilduitor și pentru elevi și pentru colaboratori : întâiul la toate, fără să se menajeze ; exigent mai întâi cu sine, apoi cu alții, a știut să creeze printre colaboratorii săi de muncă o atmosferă de entuziasm și seriozitate, de voie bună și simț de răspundere. Fără ordine și riposte, fără rezistențe și revendicări. În școală se muncea ca într-o familie armonioasă, în care capul, deși nu cel mai vîrstnic, era iubit, acceptat fără reticențe și respectat.

Moldovean de origine, S. Manoliu purta în matricea personalității sale toate trăsăturile psihice ale moldoveanului : blîndețe, omenie, înaltă spiritualitate și bunătate.

Dacă Vasile Petri, în aprecierea lui S. Manoliu putea fi numit „energicul pedagog“, S. Manoliu însuși, în aprecierea celor ce l-au cunoscut, a fost și rămîne „blîndul pedagog“.

PORTRET DE EDUCATOR.

Pentru a fi un **bun profesor**, este necesară o temeinică pregătire profesională și un mănunchi de aptitudini didactice, printre care, **aceea de a comunica**, de a transmite cunoștințe, de a te face înțeleș, ocupă primul loc.

Pentru a fi însă un **bun educator**, deci pentru a putea influența și dirija dezvoltarea personalității elevului, este nevoie de anume însușiri speciale, în parte, se pare, înnăscute, care alcătuiesc împreună ceea ce îndeobște se cheamă **vocație de educator**.

E greu de descris și de definit educatorul de vocație, cu profilul său specific de însușiri, deoarece istoria educației cunoaște puțini educatori profesioniști de vocație, și asupra conținutului de însușiri ce-i definesc, nu-s toți pedagogii de acord. Oricum, printre acești puțini, H. Pastalozzi deține locul întâi. Cu el exemplifică și S. Mehedinți³³ tipul educatorului de vocație. S. Manoliu a fost și el unul dintre acești puțini și aceasta a fost trăsătura dominantă a personalității lui.

Care i-au fost însușirile și ce a avut el deosebit de alți mulți profesioniști ai muncii din școală? Care a fost secretul succeselor sale educative?

Hotărît lucru, mai întâi o **concepție și o atitudine optimistă în viață și educație**. Credea în puterea binelui și a adevărului. Convingerea lui era că dialectica socială conduce rezolvarea tuturor fenomenelor omenești spre bine și adevăr. Poate că numai lovitură morală primită în ultimul an al vieții să-i fi zdruncinat această convingere ; **optimismul pedagogic** însă nu cred să-l fi părăsit nici atunci. Credea în puterea educatorului de a modela omul și în capacitatea copilului de a recepta influențele educaționale. Aceasta ne învăța el și în lecțiile de pedagogie : că în fiecare copil există răsaduri de însușiri bune, că acestea se pot cultiva și forma dacă-s plivite de buruieni ; că educatorul nu poate face din fiecare orice, dar că trebuie să descopere ce anume poate face din fiecare, și să facă aceasta, căci este dator. Și scurta perioadă de viață cît a profesat această concepție, i-a confirmat convingerea : cele câteva generații de învățători cîți a scos, nu i-au desmințit optimismul.

Este de reținut această **atitudine curajoasă și progresistă**, a profesorului și educatorului de la Năsăud, care-și **mărturisea elevilor dezacordul cu determinismul biologic**, ce punea sub semnul întrebării puterea educației, tocmai într-o perioadă cînd concepția

33. S. MEHEDINȚI, „Trilogii“, ed. Cugetarea, 1940. cap. „Trilogia școliei“.

pedologică era adoptată oficial în școală, și când pedologia figura în planul de învățământ al școlilor normale.

Dar optimismul pedagogic este o convingere pe care S. Manoliu va fi câștigat-o inițial din cărți — și ea, oricât de puternică și de întemeiată, nu putea înfăptui nimic singură. Pentru a deșteleni ogorul educației, sînt necesare educatorului, pe lângă convingeri, anume însușiri de alt ordin. S. Mehedinți și alți pedagogi consideră că, dintre acestea, **întîia este iubirea, dragostea pentru elevi**: „cea dintîi însușire a unui mare educator este iubirea pînă la jertfirea pentru cei încredințați grijii lui, deoarece prin iubire se manifestă întîi de toate vocația educatorului“.³⁴

S. Manoliu era și el un adept al pedagogiei iubirii și o practică din vocație. Își iubea elevii, colaboratorii, pe toată lumea. Iubirea la el era o atitudine spontană, genuină, lipsită de calcul și rețete pedagogice. Dragostea pentru oameni și grija pentru elevi, expresie a umanismului său profund, se potriveau întrutotul firii lui modeste, discrete, total lipsită de tendințe de afirmare și ostentație. Iubirea lui pentru elevi n-a fost însă o slăbiciune necontrolată, dispusă la concesiile tolerînd abateri. Nu ! Ea îmbina în chip fericit afecțiunea caldă a mamei, cu dragostea lucidă, discretă și eficientă, a tatălui. Această dragoste se manifesta în întreaga sa atitudine față de elevi și s-a concretizat în felurite forme de asistență pe care le-a acordat-o : materială, pedagogică, morală, psihologică. Oricine, în școala aceea, va fi avut un necaz, o dorință, o durere, mîna i s-a întins instinctiv după ajutor către „domnul director“ ; și oricine va fi fost : elev, colaborator, prieten ori străin, a găsit la el, în nesfîrșitele-i resurse de omenie, sprijinul solicitat.

Marea lui capacitate afectivă se manifesta în toate actele lui de viață : și în lecții, și în actele administrative, și în legăturile obișnuite cu oamenii, dar mai cu seamă în raporturile intime cu elevii : între patru ochi. Cine avea prilejul unei întîlniri intime cu el, îndeosebi cei chemați „la cancelarie“, pentru cine știe ce greșeală comisă, învăța cu acest prilej ce înseamnă omenie, sollicitudine, și o mîna de ajutor întinsă din dragoste.

Iubirea, se pare, este unicul drum prin care educatorul ajunge la sufletul copilului ; ea e cheia miraculoasă care-i deschide porțile și-l face receptiv la influențele educatorului. Nici o altă cale de acces.³⁵

Iată și opinia unui psiholog în această privință : „Simpatia, iubirea, reprezintă forța centrifugă a personalității care se dăruiește, și forța centripetă a partenerului care absoarbe într-un contact sufletesc hrana afectivă oferită de un altul, hrană care însemnează acceptare, prețuire, cooperare, solidaritate ; este puntea spre conștiința de „noi““.³⁶

34. Ibid., op. cit., pg. 242.

35. Aceeași părere o mărturisește recent și Mircea Mallța în eseu „Vocația profesională“ din volumul „Idei în mers“, ed. Albatros, 1975.

36. V. PAVELCĂ, „La rece despre căldura umană“, în „Știința“ din 18.XII.1968.

Aici rezidă, spune S. Mehedinți în studiul citat, deosebirea dintre profesiunea de educator și aceea de profesor. În timp ce profesorul comunică cu elevul pe căile minții, educatorul pe acelea ale inimii, ale afectivității.

Și această miraculoasă capacitate afectivă se pare că ține de matricea unor adâncuri înnăscute, de structuri interioare. De aceea există mai mulți profesori și mai puțini educatori. Fericite cazurile când aceeași persoană îmbină ambele daruri ; și S. Manoliu a fost unul dintre ele.

Iubirea pentru elevi restructurează întreaga conduită a educatorului față de el, inițiind și motivînd și alte atitudini de-ale sale, în munca de educație. O formă fericită pe care o poate lua iubirea în educație, fie în familie (mai cu seamă aici), fie în școală (mai rar întîlnită), este devotamentul față de educat. Iată cum se întîmplă lucrurile. Se știe că în acțiunea educativă organizată, fie în familie, fie în școală, educatorul formulează față de elev tot felul de cerințe. Și e firesc să se întîmple astfel : intenționînd să-i formeze conștiința, ori să-i îndrumeze conduita, raporturile dintre educator și educat se erarhizează : cel dintîi formulează cerințe, autoritatea lui situîndu-l undeva deasupra ; iar educatul, cunoscîndu-și statutul, se subordonează. El însă nu acceptă ușor și totdeauna acest statut ; ca atare apare fenomenul de rezistență și împotrivire din partea copilului față de intențiile educatorului : neascultare, respingerea, în diferite forme a cerinței ce i se adresează. De ce se întîmplă acest lucru? Pentru că ducerea la îndeplinire, a cerințelor presupune efort psihic din partea elevului : să renunțe la o deprindere formată, să înceapă exerciții pentru formarea alteia ; să învețe, să asculte, etc., lucruri ce nu sînt însoțite de stări psihice agreabile. Și nici nu le vede finalitatea fericită, promisă de educator. Pe de altă parte, elevul trăiește, în situația sa de subaltern, un sentiment de frustrare și nedreptate ; numai lui i se cere să facă un lucru neplăcut ; cel ce-i cere toate acestea, nu-i în aceeași situație. Și aceasta amplifică rezistența în fața cerinței. În cuplul educator-educat nu se simte comunitatea de interese și nu există starea de „noi“.

Acest complex generează toate eșecurile educative. Cum se poate rezolva conflictul? Este nevoie, mai întîi, să-l sustragem pe elev sentimentului de frustrare și impresiei că i se face o nedreptate. Iar acest lucru se poate realiza într-un singur fel : dacă educatorul înțelege și practică actul educativ ca un act de devotament pentru elev, așa cum l-a practicat Pestalozzi ; dacă educatorul consideră că se găsește el în serviciul elevului, și nu invers ; dacă în această funcție, trecînd peste toate conveniențele și prejudecățile, și ieșind din propriul său statut, el reușește să se subordoneze inte-

reselor educative ale elevului, convingându-l pe acesta de devotamentul său.³⁷

Acest devotament total pentru elev și interesele sale de formare a fost pîrghia întregii munci întreprinse de S. Manoliu la Nășăud și cred că ea explică și secretul succeselor educative obținute de el. Iubirea și devotamentul lui pentru elevi se manifesta în umanismul lui pedagogic, în grija pentru dezvoltarea lor deplină, în asistența felurită pe care le-o acorda, în respectarea particularităților individuale bune ale celor încredințați lui.

În această privință era favorizat de o altă remarcabilă însușire a sa : era nu numai profesor de psihologie, ci și un fin psiholog. Intuia empatic frământările sufletești ale elevilor, descifrînd cu ușurință textul simplu al gîndurilor, visurilor și complexelor lor. Iar cînd era cazul, punea tămăduitor degetul pe rana dureroasă. Cînd își apleca grija și atenția asupra unuia i se citea în ochi întrebarea : Cu ce te pot ajuta? Unde să te sprijin?

În raporturile cu alții, evita cu grijă să supere, să umilească ori să înfrunte. În orice situație s-ar fi găsit, și în raporturi cu oricine, intuia mai întîi interlocutorul cu ochi de psiholog ce nu dă greș. Dacă era cazul, ceda întîietatea, și la vorbă, și la faptă. Nu ținea să se afirme, nici să aibă ultimul cuvînt.

Aștepta totdeauna să se potolească reacțiile primare, să se ivească înțelepciunea și echilibrul.

Înțelepciunea lui era că trata și considera oamenii nu așa cum erau, ci așa cum ar fi trebuit să fie ; și puși în această situație, ei năzuiau să se comporte așa cum ar fi vrut să pară. Acesta era un început educațional.

Știa să găsească în fiecare cîte ceva bun, și avea grijă să i-l arate ; să prețuiască acest bun.

Trata pe toată lumea cu **dumneavoastră** ; pe subalternii mai tineri și pe elevii mai mari, cu **dumneata**. Tu nu spunea decît elevilor mici.

Saluta și resaluta în cea mai desăvîrșită ținută, scoțîndu-și totdeauna pălăria, inclusiv în fața elevilor.

Această atitudine față de alții n-o adopta din calcul ; nu era o metodă, ci atitudinea lui față de oameni în general : îi respecta așa cum sînt.

Nu căuta să-și arate superioritatea, ascendența, care jignesc și duc la reacții de rezistență și ripostă. În fața lui orice rezistență se topea.

Mai stăpînea o cale de a se apropia de oameni : avea o înfățișare plăcută, agreabilă, iar prin zîmbetul și amabilitatea pe care le oferea totdeauna generos, cucerea adeziunea și simpatia tuturor, din primele momente. În preajma lui se simțea totdeauna o atmosferă

37. Iată o admirabilă ilustrare a acestui punct de vedere. Filozoful Ion Petrovici a fost studentul lui Titu Maiorescu. Mai tîrziu, ajuns el însuși profesor universitar la Iași. Înainte de a-și începe munca la noua catedră, a făcut o vizită maestrului. La despărțire, bătrînul profesor și educator. i-a dat un ultim sfat: „— Și mai cu seamă, tinere, să nu uiți niciodată, că profesorul este pentru student, nu studentul pentru profesori!”

ră caldă de solicitudine, care încuraja la apropiere și încredere. Când lipsea de la școală, și avea dese plecări la București, îi duceam literalmente dorul. Simțeam că nu-i în școală așa cum se simte acasă lipsa mamei. Aceleași sentimente cred că i le nutreau și colaboratorii săi apropiați, căci numai așa se explică dragostea, credința și devotamentul lor total pentru el. Am întâlnit odată în tren, curând după moarte lui, pe un fost colaborator al său, profesor de agronomie, pensionat. Între el și S. Manoliu trebuie să fi fost cel puțin 30 ani diferență de vîrstă. Ei bine, bătrînul profesor evoca personalitatea fostului director, și îmi relata ultimele sale momente din viață, plîngînd. . .

Știa să convingă, să entuziasmeze și să mobilizeze energia tuturor elevilor și colaboratorilor. N-am văzut pe nimeni în școală trăgînd chiulul. Munca desfășurată, la clasă, în internat, ori la Valea Runcului, avea în sine atîta seriozitate și era așa de bine motivată, încît, a o face, ni se părea cel mai firesc lucru din lume.

Munca de educare nu poate fi stereotipizată. Ea trebuie să ia forme individualizate, după împrejurări, după particularitățile persoanei educate. În acest sens, fiecare act educativ este un veritabil act de creație și el se materializează în simțul măsurii, în chibzuință, în priceperea de a proceda în chipul cel mai adecvat, cu scopul de a obține efectul educativ dorit. Cu un cuvînt, — în tact, o însușire care, profesionalizată în școală, poartă numele de tact pedagogic.

S. Manoliu a fost un maestru al acestui dar : avea priceperea de a se situa cu ușurință pe punctul de vedere al interlocutorului, de a-l înțelege și de a trata cu el cu delicatețe și grijă, fără să supere, cu tact. . .

Prin natura profesiei și funcției pe care le-a avut, era nevoit să lucreze cu oamenii : elevi și adulți. În tot ce a întreprins, a reușit, deși conducea fără ton de comandă. Dacă în viața elevilor din internat a adoptat cîteva forme organizatorice ce aduceau aminte de anume practici militare, a făcut-o pentru că a vrut să dea mișcării elevilor, de la un loc la altul de activitate, un aspect disciplinat. Aceste forme n-aveau în sine nimic rigid și sever ; ele erau destinate a încînta elevii prin frumusețea lor exterioară, ca și la Makarenko : goarne, mers cu cîntec, în coloană de marș, etc.

Nu făcea uz de calitatea oficială pe care o deținea. În raporturile educative el nu-ți ordona, ci-ți sugera doar ce ar trebui să faci ; te făcea să înțelegi ce-i bine, ce trebuie ; îți dădea satisfacția de a opta singur, de a lua o hotărîre independentă, dar totdeauna pe cea bună.

În raporturile sale cu colaboratorii, tactul său lua forme adecvate : știa să obțină fără să ceară, și să ceară fără a fi refuzat. Colaboratorii din jurul său erau mai tineri decît el : sănătoși, expansivi, uneori impulsivi ; și pe toți îi tempera cu un surîs, cu un gest, cu o privire.

Pe toți a reușit să-i entuziasmeze pentru acțiunile pe care le-a întreprins și pe care le-a dus la bun sfârșit. Deși nu făcea caz de autoritatea pe care i-o conferea funcția, toți au acceptat cu entuziasm să lucreze și să se lase conduși de omul ce li se impunea prin uriașa sa autoritate morală.

FORȚA EDUCATIVĂ A MODELULUI.

Din punctul de vedere al educatorului, actul educativ înseamnă o influențare conștientă și sistematică a dezvoltării copilului, în sensul cultivării la acesta, a valorilor culturii create și instituite ca atare de societate. Cultivarea acestor valori, la generațiile tinere, constituie pentru pedagogia epocii idealul educativ adoptat, și devine programul de muncă al educatorului din școală.

Ca să poată transmite și forma aceste valori la elevii săi, adevăratul educator trebuie să fie el însuși purtător al lor ; ca să poată deveni modelator, trebuie să fie el însuși model ; trebuie să realizeze adică, în persoana sa, idealul educativ al epocii.

Motivarea e logică și ușoară : elevul nu se lasă totdeauna ușor influențat. Receptivitatea sa are limite și e selectivă. Pe de altă parte, pentru ca fenomenul educativ să aibă loc, mai e nevoie ca elevul să participe el însuși, activ, la influența căreia e supus : să aibă o atitudine pozitivă față de intențiile educatorului, să le recepteze, să colaboreze cu el. Toate acestea însă, din punctul de vedere al copilului, înseamnă efortul de a-și modifica deprinderi și obișnuințe vechi, de a stinge reflexe condiționate formate ; și pentru toate acestea, calea influențării verbale, prin lecții, nu-i suficientă.

Drumul influențării prin convingere, în care motivările către elev se fac verbal și discursiv, nu duc totdeauna la rezultatele doreite. Calea aceasta, se pare, e mai potrivită pentru comunicarea de cunoștințe. Pentru influențarea dezvoltării personalității, există o cale mai scurtă, mai directă și mai eficientă : calea sugestiei și a imitației. În acest caz tânărul admiră pe purtătorul trăsăturilor psihice către care năzuiește și el și, adoptându-l model, încearcă să-l imite, fără reflecții și argumente. Suferă influența modelului pe calea sugestiei. În acest caz, influențarea nu trece prin conștient și convingere, ci prin subconștient.

Fenomenul are loc numai în condițiile în care cel ce sugerează are față de cel sugestionat prestigiu, autoritate morală, iar sugestionatul, încredere în el. În condițiile influențării prin sugestie, educatorul se impune cu întreaga sa personalitate ; imaginea profilului său moral devine o idee-forță care tinde să se realizeze pe toate planurile și să se impună drept model și în modul de a gândi, și ca sistem de valori morale, și în conduită.

Așa s-au întâmplat lucrurile cu S. Manoliu. Aveam față de el și sentimente de dragoste filială, pentru că era bun și se purta cu noi ca un părinte. Dar atitudinea noastră statornică, definitivă

față de el, a fost respectul și admirația. Îl admiram începînd cu ținuta vestimentară, sobră și impecabilă, pînă la frumusețea morală a personalității sale. Pentru noi toți, și cred că și pentru colaboratorii săi, devenise o concretizare a tuturor valorilor ce ni se propuneau în procesul de învățămînt, ca ideal către care tindem ; îl priveam drept omul care realiza în persoana sa, în trăsăturile personalității sale, idealul educativ al vremii. Era distins în toate. Oricîți vor fi fost cu dînsul, privirile-ți rămîneau asupra lui, uimite și admirative. La clasă, în lecții, ne uimea cu frumusețea expunerilor, cu erudiția, cu darul de a ne face să înțelegem tot ce ne explica și a ne convinge de tot ce ne spunea. Și toți am fi dorit să ne însușim măiestria lui didactică pe care o demonstra în oră. Îi admiram euritmia interioară și stabilitatea emotivă. Totdeauna controlat și stăpînit, totdeauna zîmbind și stăpînind oamenii și evenimentele ,ne oferea modelul unui ecilibru psihic rar întîlnit.

În mediul nostru de elevi, de tineri în formare, în care pasiunile și trăirile lor dădeau adesea spectacole pitorești de ingenuitate și manifestări fruste, atitudinea lui olimpiacă și conduita sa calmă, ne lăsa în minte reprezentarea modelului către care tindeam cu toții, fascinați.

Adolescența este vîrsta în care se adoptă modelele. Lipsit de experiență socială și morală suficientă, adesea și fără lecturi care să suplinească aceasta, adolescentul este mereu în căutarea unui sistem de valori ,în coordonatele cărora să-și țeasă existența și după rigorile cărora să-și ajusteze conduita. La acest sistem însă se ajunge anevoios, căci lipsa de experiență morală îngreunează abstractizările și generalizările etice. În aceste condiții, modelul își sugerează conținutul, căci demonstrează concret, pe viu, sistemul abstract căutat ; oferă imaginea palpabilă și sugestibilă a ceea ce poate fi imitat. El n-are nevoie de nici o motivație logică și se impune prin autoritatea și prestigiul purtătorului. Iată de ce toate sistemele de educație au acordat exemplului, modelului, o forță educativă necontestată. Seneca spunea : „Lung e drumul prin sfaturi, și scurt prin pilde“. Makarenko a observat și el că noi educăm nu numai prin ceea ce facem și spunem, **cît mai cu seamă prin ceea ce sîntem**, prin tipul de personalitate pe care-l oferim tinerilor în propria noastră persoană ; prin modelul nostru.

S. Manoliu s-a impus elevilor, colaboratorilor și tuturor celor ce l-au cunoscut, drept model, pentru că realiza în persoana sa arhetipul de om pe care ni-l făuream în reveriile noastre de adolescenți ; pentru că el materializa în ființa și conduita sa, sistemul de valori morale și intelectuale către care tindeam noi, elevii lui. Rar se pot întîlni la un om atîtea virtuți, și noi elevii ne întrebam adesea, nedumeriți, cum de poate fi totuși atît de modest?

Ceea ce ne impresiona mult la el, era faptul că **profilul moral pe care i-l admiram, și-l datora sieși; că era autorul propriei sale frumuseți morale, durată prin efort și stăruință.**

Pentru că el reprezenta un model nu numai prin înzestrarea sa psihică deosebită, ci și prin ceea ce a reușit să adauge înzestrării, prin munca de autoformare. Căci pe fondul înzestrării native, el a clădit, în scurta sa viață, o personalitate morală uimitoare care l-a impus și l-ar fi impus model oricând și oriunde.

El a fost modelatorul propriei sale vieți, făcînd-o pilduitoare pentru noi toți.

Fără îndoială că el nu și-a propus conștient să realizeze pentru elevi un model educativ, decît în măsura în care îl obliga la aceasta rolul său de profesor și director ; noi l-am adoptat însă spontan, cu toții, luînd fiecare de la el ceea ce se putea și ce ni se potrivea. Unii îi imitam scrisul ; alții am luat de la el pasiunea pentru cărți și lectură. Avîndu-l pe el pildă vie, și bucurîndu-se de îndrumarea și sprijinul său direct, mulți au întreprins complexa și anevoioasa acțiune de autoformare morală : caracter, stăpînire de sine, perseverență, muncă. Pentru toți însă el a constituit un model de educator și profesor, a cărui imagine am dus-o în viață, încercînd s-o convertim posibilităților și particularităților pe care le aveam, imitîndu-l.

Pe atunci nu eram prea conștienți de influența pe care o exercita asupra noastră modelul lui. Știam doar că vrem să-i semănăm, și făceam eforturi pentru aceasta. Doream mai cu seamă să devenim oameni și învățători asemănători tipului proiectat de el în lecțiile de la clasă și ilustrată intuitiv în modelul demonstrat cu propria-i personalitate.

În fața lui ne cuprindea un soi de sfială de învățacel : nu voiam să-i apărem în ochi decît într-o anume lumină, și ne năzuiam să devenim așa cum am fi dorit să-i apărem. Voiam ca el să vadă, să remarce, — dacă nu împlinirea, cel puțin efortul de a deveni. Țineam să devenim așa cum dorea el să fim ,cum ne sugera el, ca să ne bucurăm de considerația lui. Voiam să ne ridicăm în ochii lui.

Admirația pentru ceea ce era și făcea S. Manoliu, avea la bază respectul pentru el, de unde izvora și autoritatea morală ce ne sugera și ne propunea spre imitare modelul lui. „Căci iubirea în general e un sentiment egalitar ; poate lesne aluneca spre o totală indulgență (. . .). Respectul însă e altceva : este o iubire care nu cere nimic, ci dă ; e un fel de subordonare fără condiții. De iubit poți iubi și pe un inferior ; respect adevărat nu poți avea decît față de ceea ce simți că stă deasupra“.³⁷

Respectul duce la admirație, deci la dorința mărturisită ori nu, de a-i semăna celui pe care-l admiri, și la tendința de a-l imita. Admirația e o componentă afectivă a respectului. Din locul în care te-ai situat față de persoana respectată, trăiești un sentiment de satisfacție morală în care intră, mai mult ori mai puțin conștient, o proiectare a propriei tale persoane pe locul celui admirat ; o

37. S. MEHEDINȚI, op. cit., pg. 253.

substituire imaginară, însoțită de tendința de a o realiza pe plan concret. De aici începe apoi adoptarea modelului și actele imitative de a-l realiza.

Pe S. Manoliu îl iubea toată lumea, dar respectul ce i-l purtam toți, făcea ca între el și alții, oricine ar fi fost, să apară și să se mențină distanța necesară, pentru ca nimeni să nu-și permită familiarități cu el. Prin toată ființa lui nu-ți permitea asemenea lucru. Te situai la locul tău singur, nu făcea el aceasta. Iar când vorbeam de el, între noi elevii, nu ne permiteam să-l numim decît în forma celui mai desăvîrșit respect : „domnul director“. A contribuit la această atitudine a noastră față de el, și respectul și admirația pe care, vedeam bine, i le purtau și ceilalți — profesori, pedagogi, institutori, — toată lumea.

Deși tînăr, era respectat și apreciat și de cei mai vîrstnici, colegi de cancelarie. De altfel, se găsea mereu în societatea celor mai vîrstnici, nu printre cei de vîrsta lui.

Desigur, imaginea pe care mi-am format-o despre el, și pe care o păstrez și azi, este aceea de atunci, de cînd eram elev ; dar din punct de vedere educativ aceea contează. Este unicul om cunoscut căruia nu i-am surprins niciodată o vorbă, un gest, o faptă, o atitudine pe care să o dezaprob, cu care să nu fiu de acord. Îl urmăream intenționat, cînd aveam prilejul, în tot ce face, cum se poartă, pentru a-l lua model. Mă fascina prin tot ceea ce făcea și era. Și mărturisesc că de atunci înapoi, nimeni nu m-a impresionat atît de mult, pe nimeni n-am admirat atît de necondiționat și pe nimeni nu l-aș fi recomandat elevilor mei atît de fără nici o rezervă, model de om, de educator și profesor, ca pe el.

C o n c l u z i i

TREI LATURI ALE PERSONALITĂȚII LUI SANDU MANOLIU

În anii aceia, 1924—1929, în Năsăud s-a consumat un eveniment educațional cu totul deosebit : orașul, elevii și profesorii școlii normale au cunoscut un educator cu însușiri excepționale, care în puținul timp cît a trăit acolo, a înfăptuit lucruri uimitoare.

Elevii și colaboratorii săi apropiați au trăit evenimentul, dar au fost lipsiți de perspectiva în timp pentru a-l putea aprecia ca atare ; l-au privit un moment cu uimire, apoi cum se întîmplă de obicei, faptul a trecut în cotidian și obișnuință. De abia azi, după atîția ani de atunci, omul și fapta lui pot fi detașate de contingent și banal și puse în adevărata lor lumină.

S. Manoliu a fost o personalitate complexă, cu însușiri excepționale. Și în structura acestei bogății sufletești, putem distinge laturi, fețe ale întregului, care din nevoia unei expuneri metodice și analitice, se cer ilustrate ca atare.

1. Pedagogul: pedagogia satului.

La originea oricărei acțiuni educaționale conștiente, organizate și instituționalizate, se găsește o concepție pedagogică, care formulează scopul, conținutul, mijloacele și metodele muncii educative.

S. Manoliu n-a adus nici o doctrină pedagogică nouă, dar a avut o concepție pedagogică personală. E greu să identifiți în practica sa educativă, ori în motivările sale teoretice publicate, vreo influență fără rezerve, încadrarea ori adevărată sa lămurită la vreun sistem pedagogic al vremii.

El a avut o cultură pedagogică bogată, dar în fața unor situații educaționale concrete, ca aceea de director al școlii normale, în care trebuia să ia inițiative și să rezolve probleme, nu s-a putut servi de ea ca atare; materialul informativ adunat a trebuit selecționat și analizat, iar diversele elemente reținute, integrate în structuri noi, originale, potrivite situațiilor ce i se iveau.

La acestea s-a mai adăugat practica muncii educative desfășurată în școală, care a supus probei de foc toate elaborările lui teoretice. Excepționalele sale realizări pe tărîm școlar (educativ, organizatoric, gospodăresc) s-au împlinit pe măsura cristalizării ideilor teoretice; iar acestea s-au clarificat în practica muncii de zi cu zi, în școală.

Receptiv la orice fenomen nou de cultură pedagogică, el a preluat totul cu spirit critic. A respins orice dogmatism, de aceea nu s-a încadrat necondiționat nici unui curent pedagogic la modă. A avut un admirabil bun-simț pedagogic, care l-a ajutat să discearnă lucid și să preia numai ceea ce se putea integra sistemului său de gândire pedagogică.

Asimilat oamenilor, locurilor și tradițiilor pedagogice ale înaintașilor născuți, el a adoptat și a profesat o pedagogie a satului de după întîiul războiu mondial; a satului ce trebuia ridicat la bunăstare economică și cultură majoră, prin școală. Iar învățătorul crescut în școala sa, trebuia pregătit pentru acest rol. El profesa dar, nu o pedagogie oarecare, ci una românească, care să plece de la realitățile și nevoile românești locale; iar școala pentru care erau pregătiți învățătorii săi, nu era o școală oarecare, ci școala satelor noastre, cu stări și nevoi specifice.

Pregătirea învățătorului avea dar, și ea în vedere atît o pregătire a sa pentru școală cît și una pentru sat.

La catedră el, învățătorul, se dorea a fi un spirit creator; emancipat de sub tutela formalismului metodic, el trebuia să caute și să găsească metoda cea mai potrivită lecției și copiilor cărora se adresează.

Copiii să deprindă dragostea de carte și de citit, curiozitatea de a ști, priceperea de a aplica cele învățate la nevoile practice.

A fost militant fervent, la catedră, a optimismului pedagogic și a luat atitudine fățișă împotriva concepției pedologice în educație, adoptată de pedagogia oficială.

Emanciparea de sub herbartianismul șablonard și înlăturarea din școală a formalismului rutinar al pedagogiei oficiale, străină spiritului și intereselor poporului nostru ; militantismul său pentru o pedagogie românească, atunci când literatura noastră pedagogică, snobă, se întrecea în a importa și populariza tot felul de „curente noi“ străine ; ideea menținerii legăturii școlii cu absolvenții, printr-un anuar, revistă ori vizite la ei acasă și atitudinea sa curajoasă, la catedră, împotriva determinismului biologic în educație, fac din S. Manoliu un pedagog progresist, al acelor vremi.

2. E d u c a t o r u l : pedagogia iubirii

Vocația lui S. Manoliu a fost educația. Întreaga lui alcătuire interioară l-a indicat pentru aceasta. Tot ce a gândit și întreprins, tot ce a simțit și înfăptuit în scurta sa viață, poartă semnificația acestui unic destin vocațional : educator.

Înzestrat cu însușiri rare, crezul său pedagogic și l-a înfăptuit ca profesor și director, modelînd și îndrumînd formarea generațiilor de tineri încredințați mâinilor lui.

La baza muncii lui de educator a pus **pedagogia iubirii** și a devotamentului pentru elevi. Ca și în cazul lui Pestalozzi, nimic nu poate explica și motiva ardoarea cu care s-a devotat acestei munci, precum și succesele la care a ajuns, decît dragostea lui pentru om, pentru elev.

Valoarea morală supremă pe care a practicat-o în viață și pe care a încercat s-o cultive și la elevii săi, a fost omenia ; dar o omenie fără concesi, incorectitudini și minciuni o omenie ce și-ar trage substanța din umanismul zilelor noastre : grija pentru om, pentru ce este el, pentru ce ar putea deveni.

În procesul de învățămînt a afirmat primatul educației ; iar din conținutul acesteia, pe cea morală.

Pe lîngă unele, amintite, ca educator el s-a năzuit să cultive și alte valori etice înscrise în cîmpul coordonatelor noastre etnice : dragostea de muncă, de țară, trăsături de caracter.

Prețioasă, în practica muncii educative la S. Manoliu, a fost inițierea acțiunii de **autoeducație** printre elevi. La vîrsta școlară mare, cînd adolescentul caută cu ardoare o busolă a valorilor spirituale, și cînd vrea să întreprindă eroic efortul de a deveni, de a realiza aceste valori în propria sa persoană, — a-l ajuta s-o facă, a-l învăța cum s-o facă și a-l sprijini, este o operă deosebit de valoroasă.

Nu mai puțin valoroasă, și inedită în practica educativă obișnuită a școlilor, a fost preocuparea lui pentru îndrumarea auto-didaxiei, a autoinstruirii permanente a viitorilor învățători. Se străduia să ne formeze obișnuința de a citi și deprinderea unui stil de muncă intelectuală independentă, pentru a ne însuși instrumentul menținerii la suprafața vieții intelectuale. Iar inițierea modalităților de a ține legătura școlii cu absolvenții, este o idee care și-a găsit înfăptuirea de abia în zilele noastre.

Iată câteva din practicile muncii sale educative, care fac din S. Manoliu un pionier al vremurilor noi pe tărîmul educației.

3. **Înfăptuitorul : pedagogia modelelor.**

S. Manoliu a fost dintre oamenii care deschid pagină nouă în istoria locurilor în care trăiesc și lucrează. Deopotrivă pedagog și educator, el s-a dovedit în același timp gînditor și om de acțiune totodată. A știut să pună de acord gîndul cu fapta și a reușit să convertească conceptele pedagogice în minunate înfăptuiri educative. Cele realizate în școala sa, stau mărturie.

În opera de ridicare imediată a satului de după întîiul război mondial, la cultură și bunăstare economică, era convins că un rol hotărîtor trebuie să-l aibă învățătorul. Pentru pregătirea lui, în vederea împlinirii acestui rol mareț, trebuia concepută însă și înfăptuită o școală normală corespunzătoare. Acesta a fost gîndul lui : să creeze o școală de care încă nu mai văzuse, dar pe care o visa : o școală care să valorifice în organizarea și funcționarea ei, toată experiența pedagogică cunoscută ; o școală destinată a crește făuritori de oameni : educatori.

Dar munca de educator nu-i spectaculoasă ; ea se consumă discret, în penumbră, cîte puțin în fiecare zi. Efectele ei nu se văd decît tîrziu, iar meritul și valoarea educatorului, — de abia atunci cînd timpul îi dă perspectivă. Așa s-a întîmplat și cu S. Manoliu.

El n-a rămas la norma regulamentului școlar, nici la rutina funcționării unor școli normale similare. Din fermentul creator al intuiției sale pedagogice au țîșnit soluții, s-au inițiat acțiuni și a apărut o școală nouă ; o școală care aducea soluții, și rezolvări noi, unor probleme pedagogice vechi. Soluții și rezolvări care-l apropie pe creatorul ei de marele său contemporan Makarenko, — evident, concepute în limitele stărilor sociale și politice în care trăia.

El, școala, mai întîi a extins-o, a lărgit-o și a dotat-o cu toate cele ce sînt necesare pentru a putea adăposti, de la 89 de elevi cîți au fost în 1924, la aproape 400 cîți au fost în 1929.

I-a imprimat apoi o funcționalitate administrativ-gospodărească care să concure la realizarea procesului instructiv-educativ întreprins. Toate înfăptuirile sale pe plan gospodăresc : localuri (șapte la număr) mobilier, material didactic, ateliere, brătuărie, măcelărie proprie, ferma agricolă, uzină electrică, etc. (toate făcute în curs de cinci ani) au constituit premiza materială a înfăptuirilor educative.

Dar ceea ce conferă operei sale marca educatorului novator și progresist, este funcționalitatea pedagogică pe care a dat-o școlii sale, — corespunzătoare intențiilor lui educaționale : pregătirea tinerilor ce trebuiau să devină învățători și oameni în același timp. Acești tineri urmau să-și însușească tehmeinice deprinderi didactice și educaționale, necesare profesiei lor, dar trebuia să li se formeze și trăsături de personalitate ; or, pentru acestea din urmă îndeosebi, procesul de învățămînt obișnuit, limitat la clasă și lecție,

nu era suficient. Și aceasta e contribuția pedagogică originală și îndrăzneță adusă de directorul școlii : pe lângă procesul de învățămînt, el a introdus în școală factori educativi noi, complementari, destinați a suplini insuficiențele lecției ; astfel :

1. A inițiat, a organizat și desfășurat cu elevii în școală activități cu valoare și funcție educativă nouă, destinate a solicita la exercițiu și a forma însușiri și trăsături morale ce nu pot fi educate în activitatea de la clasă :

a) — A introdus munca productivă cu elevii, la ferma școlii și la atelierele școlii. Consecințele au fost cele așteptate :

— s-a realizat o fericită îmbinare a școlii cu practica și cu producția, inițiind în același timp elevii în științele și practica agricolă ;

— s-a beneficiat de rezultatele muncii productive, îmbunătățindu-se calitatea și cantitatea rației alimentare a elevilor ; școala s-a autodotat cu mobilier, material didactic și alte obiecte necesare, confecționate cu elevii ;

— s-a înfăptuit, pe plan pedagogic, școala muncii, cu toate consecințele educative corespunzătoare.

b) — A introdus autoresrvirea elevilor în școală și internat : curățenia, servitul în sala de mese, serviciul la bucătărie, serviciul elevilor pe clasă, școală și internat, — activități ce au dus la educarea la ei a simțului gospodăresc și la formarea deprinderilor de muncă și atașament la grup.

c) — A introdus autonomia școlară în clasă și internat, îndrumînd organizarea și funcționarea colectivelor de elevi, pentru a determina formarea și educarea unor raporturi de disciplină conștientă între ei. Rezultatele s-au văzut curînd : „Conducerea“ elevilor a luat pe seama sa o mare parte din sarcinile organizatorice și de disciplină din școală, înfăptuind în același timp și rosturi educative.

2. A creat în școală un climat moral de cinste și muncă, spirit de răspundere și încredere în oameni. Toți cei din școală, de la director la profesori și elevi, respiram această atmosferă morală. Despre funcția modelatoare a acelei ambianțe ne-am dat seama toți cei ce am fost elevi ai școlii, în anii aceia : ea stimula la o conduită circumscrisă în spiritul ei, inhiba abaterile, indica norma morală.

Ambianța morală în care se desfășura întreaga activitate a școlii, determina și imprima conduitei tuturor slujitorilor ei demnitatea morală de a se simți modele printre cei din jur.

3. A făcut apel la forța educativă a modelului. Plecînd de la evidența că fapta convinge mai repede decît vorba, și că modelul instruiște mai ușor decît conceptul, S. Manoliu s-a străduit să ofere în școală, viitorilor învățători, educatori, și conducători de școli, pretutindeni — modele :

— procesul de învățămînt în primul rînd : stilul activității de la clasă ; seriozitatea muncii desfășurate cu elevii ;

— modelul organizării, conducerii și îndrumării muncii educative desfășurate în școală ; a climatului etic în care se trăia și se muncea ;

— modelul școlii de aplicație — laborator de formare profesională a noastră ; permanent model de ceea ce trebuie să fie și cum să funcționeze o școală primară ;

— modele de oameni, ilustrând deopotrivă competența profesională și trăsături de caracter : institutorii școlii de aplicație, profesorii școlii normale, persoanele din administrație. S. Manoliu, fiind director și profesor de științele pedagogice, modelul persoanei sale a avut rolul hotărâtor în viața școlii și în formarea noastră : orientarea și concepția pedagogică, însușirile educaționale și de om, metodele de lucru.

În școala aceea totul avea semnificație moral-educativă, de aceea totul tindea să ia valoare de model. Toți oamenii cu funcție și rol în conducerea școlii aveau conștiința datoriei lor de a fi modele — și se străduiau să dobândească această demnitate.

EPILOG

S. Manoliu nu s-a înregimentat în nici un partid politic. Dețesta deopotrivă și „țigănia politică și cea religioasă“ și ne sfătuia și pe noi să ne ferim de ele. Aceasta nu i-au putut-o ierta puterниците zilei. Unii îl acuzau că simpatizează cu liberalii, iar ceilalți, că-i național-tărănist. Și fiindcă nu era „dintr-ai noștri“, și fiindcă prin toată atitudinea și înfăptuirile sale violentase mediocritatea și suficiența celor de la minister, a fost înlăturat de la conducerea școlii. Zadarnice au fost protestele nășăudenilor, care au cerut repararea nedreptății ; zadarnice și constatările ulterioare, ale unor organe de control venite tot de la același minister, care infirmau calomnioasele prezumții anterioare.

El n-a protestat, nu s-a apărut. Lupta ar fi fost inegală. Și acest om, care și-a dat toată puterea de muncă, toată energia fizică și morală pentru a crea o școală și a educa tineretul, a fost condamnat pentru incapacitate și incorectitudine ; și întocmai ca Socrate, — nevoit să bea paharul de cucută.

Lovitura morală primită l-a descumpănit și fiziologic. Boala se redeschide și-l răpune definitiv, la vârsta de numai 34 de ani, în toamna anului 1930.

Pe Socrate l-a reabilitat vremurilor Platon, prin scrierile sale ; pe S. Manoliu îl reabilitează propria sa operă, înfăptuită în cei cinci ani : generațiile de învățători ce-i poartă în inimi icoana și în faptă învățătura. Il reabilitează mai ales cartea sa „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, în care se vede aievea, măreția faptei acestui om deosebit.

B I B L I O G R A F I E

Năsăudul și viața lui, de S. Manoliu ; **Năsăudul, centru grăniceresc**, de V. Bichigean ; **Năsăudul, centru școlar**, de Șt. Scridon ; **Vechea preparandie năsăudeană**, de V. Șotropa ; **Un ales reprezentant al pedagogiei ardeleni**, de S. Manoliu. — toate, studii cuprinse în **Incoana unei școli dintr-un colț de țară românească**, de S. Manoliu.